

Сурэтыр
А.Гусевым ккы-
тырыхыгъ.

ПРЕЗИДЕНТЫМ ИЗЭЙУКІЭГЪУХЭР

Адыгэ Республикэм и Президентэу Тхьаклушынэ Аслъан Ингуш Республикэм и Полномочнэ лыклогу АР-м щылэ Ахмет Барахоевым тыгъуасэ йофшлэгъу зэуклэгъу дырилагъ. АР-м и Премьер-министрэу Къумпыл Мурат аш хэлъжагъ.

Зэуклэм пэублэ псалъэ ккыщылэ, республикитум язэфыщыты-клэхэм уагъэрэзэнэу зэрэщытыр, непэ зипэщэ республикэм мамырныгъэрэ зэгурылоньгъэрэ илбь-нымклэ Ингушетием и Президент йофышхо зэришлэрэр Тхьаклушынэ Аслъан ккылуагъ. УФ-м и Президентэу Дмитрий Медведевым иунашъоклэ Ккыблэ федеральнэ шьолгырым даклоу Темыр-Кавказ шьолгырым гъэпсыгъэ хуэгъэ нахьмышлэми, ахэм ахэхьэрэ субъектхэм джырэ лъэ-хъан азыфагу илэ зэфыщытыклэ дэгъухэм хэ-хъоныгъэхэр зэралышхэм, язэпхыныгъэ зэра-гъэпытэщтым ицыхъэ зэрэтелгыр Тхьаклушынэ Аслъан хигъэунэфыкыгъ.

Тыздэлэжыгъэ, зыкыныгъэ тазыфагу илэу йоф зэдэтшлэн фае, — ккылуагъ республикэм ипашэ. — Культурэм, спортым, щылэныгъэм инэмык лъэныкхэмклэ зэпхыныгъэу республикитум азыфагу илбь-гъэпытэгъэным мэхъан-нэхъо ил. Непэ ингуш ккылэу Адыгеим иапшъэрэ еджаплэхэм ачлэсыр маклэп, тапэкли ахэм гъэ-сэныгъэ зэрагъэгъотын амал ялэным пае квотэхэр яттыххэу тшлэщт.

АР-м и Президент, адыгэ лъэпккым зэрафэ-разэр нэужым гущылэ зыштэгъэ Ахмет Барахоевым ккылуагъ. Сьд фэдэрэ уахъти Адыгеим щыпсэурэ цыфхэр дахэу ккызэралэгъоклыхэрэр, йэпылэгъу ккызэрафэху-хэрэр игуапэу ккыхигъэ-щыгъэх. Илофшлэнклэ анахь мэхъанэхъо зилэ лъэныкхэхэм ащыщэу ккыгъэунафагъэр рес-публикитум арыс ныб-жыккыкхэм язэпхыныгъэ хэхъоныгъэхэр егъэшлэ-гъэнхэр ары. Нэмык лшъэралыгъэу ккыуцухэрэри зэшлохыгъэнхэм ишъыпккыу зэрэдэлэжъ-щытыр, лъэпкк зэгуры-лоньгъэр гъэпытэгъэным йоф зэрэдишлэщтыр А. Барахоевым ккылуагъ.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

ПСЭУПІЭХЭР ЗЭРАРАТЫХЭРЭМ ТЕГУЩЫАГЪЭХ

УФ-м региональнэ хэхъоны-гъэхэмклэ иминистрэу Виктор Басаргиным тыгъуасэ видеоконференцие зэхичгъагъ. Хэгъэгъу зэошхом иветеранхэм псэуплэ ягъэгъотыгъэным, псэуклэ амалэу ялэхэр нахьышлу шылгъэнхэм фэгъэхьыгъэ унашъоу УФ-м и Президент ышлыгъэр гъэцэклагъэ зэрэхъурэм ар фэгъэхьыгъагъ. Министрэм ккызэрилуагъэмклэ, 2008-рэ ильэсым ккыщегъэжъа-гъэу ветеранхэм псэуплэ ягъэгъотыгъэным сомэ миллиард 54-м ехъу пэлуагъэхъагъ. Блэкыгъэ ильэсым ыклэм аш джыри сомэ миллиарди 5,6-рэ хагъэхъагъ. 2005-рэ ильэсым гъэтхапэм и 1-м нэс чэзыум хэуцогъагъэхэу ветеран 24737-мэ псэуплэ аратыгъ е псэуклэ амалэу ялэхэр нахьышлу ашлэнхэм фэшл, субсидиехэр афарлупшыгъэх. Джыри ккэнагъэр нэгъыр 6331-рэ мэхъу. УФ-м и Президент ветеранхэм псэуплэ ягъэгъотыгъэным фэгъэхьыгъэ

унашъор ккызешлым 2005-рэ ильэсым чэзыум хэуцогъагъэхэм ямызакъоу, зэклэ Хэгъэгъу зэошхом иветеранэу къэралыгъом исхэм псэуклэ амал тэрэз аратынэу ккы-фигъэпытэгъагъ. Аш фэшл Вик-тор Басаргиным субъектхэм япашэхэм заккыфигъазэзэ, непэ учетым хэуцонэу тхылхэр зыгъэ-хъазырхэрэм лъэныккы псэуклэи аделэнхэу, нахь псынклэу йофыр зэшлохыгъэ зэрэхъуштым бу-ж итынхэу ккырилуагъ.

АР-м и Президентэу Тхьаклушынэ Аслъан Адыгеим ылэны-ккыклэ видеоконференцием хэлэ-жъагъ. Йофтхъэбзэ ужым аш гущылэгъу тызыфэхъум ккызэри-луагъэмклэ, Хэгъэгъу зэошхом иве-теранэу республикэм щыпсэухэрэм ащыщэу нэгъыр 46-р ары 2005-рэ ильэсым гъэтхапэм и

1-м нэс чэзыум хэуцогъагъэр. Аш щыщэу нэгъыр 42-мэ псэуплэ е субсидие ккыратыгъ. Нэгъыри-плымэ ежъхэмклэ нахь фэдэр джыри ккызэрэхамыхыгъэр ары ауж ккызклэинагъэхэр. Джыри псэуплэ ящыклагъэу е псэуклэ амалэу ялэр нахьышлу шылгъэн фаеу ветеран 70-рэ республикэм щэпсэу. Мы мафэхэм ахэм яспис-кэ зэхагъэуцэ, хэзыгъэ фэмь-хуным фэшл ауплэкълужых. Псэури хъазыр зыхъуклэ, УФ-м региональнэ хэхъоныгъэхэмклэ и Министерствэ тхылхэр агъэ-хыщтых, нэужым ахъщэр Гуп-чэм ккытлупшыщт. Охътэ бла-гъэм ахэр зэшлуахынхэш, апэрэ-хэм ащыщэу ветеранхэм псэуплэ аратынэу мэгугъэх.

ХЪУТ Нэфсэт.

ЗЭДЭГУЩЫІЭГЪУМ БГЪУИТІУРИ ЫГЪЭРЭЗАГЪ

Адыгэ Республикэм и Президентэу Тхьаклушынэ Аслъан обществен-нэ движениеу «Адыгэ Хасэм» илбьклогхэм тыгъуасэ зэуклэгъу адырилагъ. УФ-м и Президент иунашъоклэ зэхичгъэ Темыр-Кавказ федеральнэ шьолгырым Адыгеир зыккыахыгъэхэм ыгъэгумэклыхэу Адыгэ Хасэм хэтхэм АР-м и Президент зыккыфагъэзагъ.

Тхьаклушынэ Аслъан ккызэрэхи-гъэгъэхэмклэ, тиреспубликэ Ккыблэ федеральнэ шьолгырым ккызэ-рэхэнагъэр лъэныккы дэгъуклэ ккэб-гъэлэгъон фае. Аш джыри зэ ккы-ушыхъаты Адыгеир йофхэр дэгъоу зыщыклогхэр субъектхэм зэралы-щыр, мамырныгъэрэ рэхъатныгъэрэ зэрилгыр. Аш даклоу Урысыем исубъект горэм тыхагъэхъажыным

е тыхагъэккыжыным илоф непэрэ мафэм зэрэщымытыр пытагъэ хэлэу республикэм ипашэ ккылуагъ.

Нэужым гущылэ зыштагъэу АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм иде-путатэу, Краснодар щыпсэухэрэм я Адыгэ Хасэ итхъаматэу Шхьэлэхъо Азмэт ккызэрилуагъэмклэ, непэ адыгэ лъэпккыр зыгъэгумэклыр йофы-гъохэр зэшлохыгъэнхэм пае АР-м и

Президент игъусэхэу йоф зэдашлэныр нахь тэрэз. Адыгеим иэкономикэ хэхъоныгъэхэр егъэшлэгъэнхэм, инвестициеу ккыхъэрэ нахьыбэ шылгъэным, тыбзэ, тикультурэ ккы-тыухъумэнхэм апае республикэм щыпсэухэрэм зыккыныгъэ азыфагу илэу, ялэ зэхэлъэу зэдэлэжъэхэмэ ишлогъэхэу ккызэрэклогътыр А.Шхьэлэхъом ккылуагъ. А гушы-лэхэм Тхьаклушынэ Аслъан адыри-гъэштагъ.

Зэуклэгъур шхьэхыхыгъэу зэрэ-ккыуагъэм ыкли аш зэфэхьысыжъэу фэхъугъэм бгъуитлурэ ыгъэрэзагъ.

(Тикорр.).

АДЫГЭ РЕСПУБЛИКЭМ И КЪЭРАЛЫГЪО СОВЕТ — ХАСЭМ

Производствэм гъэхъэгъэхъохэр зэрэщи-шылгъэхэм ыкли ильэсыбэ хуэгъэу шлуагъэ ккы-тэу Адыгэ Республикэм игъогушлэ отраслэ йоф зэрэщишлэрэм афэшл Адыгэ Республикэм и Къэ-ралыгъо Совет — Хасэм и Щытху тамыгъэу «За-кон. Пшъэралы. Цыфыгъ» зыфиорэр фа-гъэшъошагъ Гусэрыккы Хъызыр Хысэ ыккыом, къэралыгъо учреждениеу «Адыгэ Республикэм автомобиль гъогухэмклэ и Гъэлорышланэу «Адыгеяавтодор» зыфиорэм ипашэ.

***

Гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иныбджэгъушлоу, къэралыгъо учреждениеу «АР-м автомобиль гъогухэмклэ и Гъэлорышланэу «Адыгеяавто-дор» зыфиорэм ипашэу Гусэрыккы Хъызыр АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытху тамыгъэу ккызэрэфагъэшъошагъэм фэшл тыгу ккыдделэу тыфэгъушло. Псауныгъэ пытэ илэу, игъэхъагъэхэм ахигъахъоу цылэнэу тыфэлъало.

«Адыгэ макъэм» иредакцие илофышлэхэр.

СТАНИЦЭУ ДАХЪО ИШІЭЖЪ

Теклоныгъэм ия 65-рэ илъэс ипэгъоклэу ыкІи Адыгеим нэмыщ-фашист техаклохэр зырафыжыгъэхэр илъэс 67-рэ зэрэхъурэм ехыллагъэу ветеранхэм я Адыгэ республикэ Совет ыпкк къиклэу, Мыекьопэ районим ипашэхэри хэтхэу станицэу Дахъо шызэхашэгъэ цыф зэхэхэр гъэшлэгъонэу кІуагъэ. Мызэгъэгум агъэхъазыргъэ зэлуклэм станицэм дэс цыфхэу къеклоллагъагъэр бэ, гурыт еджаплэм чІэс ныбжыкІэхэр, ветеранхэр ащ хэлэжыагъэх. Къэзэрэуагъэхэр Дахъо станицэ гъунэм шыт мыжъосын саугъэтым дэжъ ары къызшыуцугъэхэр. Тызэршыгъуазэу, заом илэхъан Мыекьопэ районим ичІыплэхэм Дзэ Плъыжыым шыщ частхэр, партизанхэр ягъусэхэу, пхъашэу ащызэуагъэх.

Мы станицэм дэт саугъэтхэм ащыщхэу тІум къэбарэу апылхэм такытегушыІэн. 2005-рэ илъэсым агъэуцугъэ шІэжъ саугъэтхэу гранитым хэшІыкІыгъэм еІуІыгъэ мемориал плитэм мыщ фэдэ гушыІэхэр тетхагъэх: «Мы чІыплэм 1942-рэ илъэсым фашистхэм нэбгырэ 400 лажъ ямыІэу шаукІыгъ». А заулэр Ленинград пым къызедзыхъэм Ладожскэ хыкъумэу къыгъэщтыгъагъэмкІэ мылым

тетхэу къыдашыхи, Кавказым къащэгъагъэх. КъызэраІуатэрэмкІэ, ахэр джурт унэгъо пчъагъэ хъуштыгъэх. ЦыкІуи ини Шъхъагъэ нэпкы Іуагъэу цохи аукуІыгъэх. Ахэр зыкъозыубытэгъэ унэгъо хыехэри адагъэкІуагъэх.

2006-рэ илъэсым мы станицэ дэдэм мыжъосын плІэмыешхоу шагъэуцугъэм тетхагъ: «Мы чІыплэр ары 1943-рэ илъэсым ищылэ мазэ тидзэхэм Краснодар краир, Адыгеири хэтхэу, шъхъафит шІыжыгъэныр апэу зыщырагъэжыагъэр».

А саугъэтым дэжъ шашыгъэ цыф зэхэхэу «Вахта памяти» зыщІэм хэлэжыагъэх къэклауагъэх Адыгэ Республикэм лъэпкы ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тильэпкэгъухэм адырІэ злпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет итхъаматэу В. Ш. ЖакІэмыкьор, Мыекьопэ районим иадминистрации ипашэу Е. А. Ковалевыр, ащ игуадзэу Г. А. Храмовар, ветеранхэм я Адыгэ республикэ Совет итхъаматэу Г. В. Барташук, Афганистан иветеранхэм ыкІи нэмыкІ боевой Іофхэм ахэлэжыагъэхэм яассоциация итхъаматэу, Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм идепутатэу Дж. Р. Мырзэр, Адыгэ

республикэ военкоматым иІофышІэхэу А. В. Егоровыр ыкІи А. А. Къуаджэр, нэмыкІхэри.

Цыф зэхэхэу «Вахта памяти» зыфиІорэр къызэІуихыгъыкІи саугъэтым пыл къэбархэм игъэкІотыгъэу къатегушыІагъ Е.А. Ковалевыр.

— Тирайон республикэм анахь чІыплэ дахэ зэрэщыубытырэм имызакъоу, блэкІыгъэ илъэсхэм хъугъэ-шІэгъэ инхэр къызэрэщыгъэхэм ягугъу къэшІыгъэн фае, — еІошъ ипсалэ ащ къырегъажъэ. — Ар Хэгъэгу зеошхом епхыгъ, мыщ цыкІогъэ заохэр тарихыым хэхъагъэх. Мэзихым къыкІоцІ фашист техаклохэм районим рагъэхъыкІыгъэм укытегушыІэн е къэптхын зыхъукІэ, бэ ищыкІагъэр. 1942-рэ илъэсым ишышъхъэу мазэ щегъэжыагъэу 1943-рэ илъэсым ищылэ мазэ нэс нэмыщдзэр районим зетым, поселкэу Гъозэрыплэ имзэхэм Адыгеим ипартизан купхэр хэсыгъэх. А уахътэм къыкІоцІ нэмыщхэр партизанхэм ащыщынэхэу зэрэщытыгъэхэр къэлогъэн фае.

Г.В. Барташук ары цыф зэхэхэр зезыщагъэр. Ащ къышІыгъэ псалэр гъэшІэгъоныгъэ, къыІотагъэхэр къеклоллагъэхэм агу рыхыгъэх. Ащ зэрэхигъэунэфыкІыгъэмкІэ, Мыекьопэ коим епхыгъэ пар-

тизан купмэ ягупчэу поселкэу Гъозэрыплэ дэтыгъэм Краснодар краим, Адыгеири зэрэхэтхэу, нэмыщ-фашист техаклохэр ифыжыгъэнхэмкІэ ишІогъэшхо къыгъэкІуагъ. Шыпкк, партизанхэм язакъоу пыир рафыжыгъэ пІоныр тэрэзеп, Дзэ Плъыжыым ыкІуагъэ къыхэмыжыагъэм нахь къын къафэхъуштыгъэ, охътаби ыкъудыштыгъэ. Непэ къэпІон плъэкІыштыр Теклоныгъэм ия 65-рэ илъэс и Мафэу тызыфакІорэм ветеран купыр агъэразэзэ гушІуагъокІэ зэрэпэгъокІыштыр иІоф дэгъоу зэшІохыгъэ зэрэхъуштыр ары. Республикэм иминистрэхэм я Кабинет иІорэ ишІэрэ хэлэу, Теклоныгъэм ия 65-рэ илъэс фэгъэхыгъэ Іофыгъо шъхъалэхэм ягъэцкІэнкІэ планэу агъэуцугъэм игъэцкІэн яшъыпккэу пылтыштых.

«Вахта памяти» зыфиІорэ зэхэхэм къышыгушыІагъ Хэгъэгу зеошхом хэлэжыагъэу, станицэу Дахъо шыпсэурэ ветеранэу Н. М. Сашурэ. Ар Кавказыр шъхъафит зышІыжыгъэ дзэм хэтхэу Адыгеим ичІыгу цыкІогъэ заохэм ахэлэжыагъ. Боевой наградхэр иІэх. Щылэ мазэм и 26 — 28-м аджъ станицэу Дахъор шъхъафит зашІыжыгъэр илъэс 67-рэ зэрэхъурэр хъугъэ-шІэгъэ

инэу тарихыым зэрэхъагъэмкІэ къеклоллагъэхэм къафэгушІуагъ.

Джащ фэдэу цыф зэхэхэм къышыгушыІагъэх ЖакІэмыкьо Вячеслав, Мырзэ Джамбэч, Александр Егоровыр, Къоджэ Аслъан, Галина Храмовар, кІэлэеджаклохэм ащыщхэр.

Цыф зэхэхэу «Вахта памяти» зыфиІорэм хэлэжыагъэхэр нэмыщ-фашист техаклохэр станицэм зыдафыжыгъэхэр илъэс 67-рэ зэрэхъурэм пае къеклоллагъэхэм афэгушІуагъэх. Адыгеир шъхъафит шІыжыгъэным иапэрэ егъэжыгъэу тидзэхэм партизанхэр ягъусэхэу станицэм зэрэщырагъэжыагъэр тарихыым зы хъугъэ-шІэгъэшхокІэ зэрэхъуцугагъэр джыри зэ агу къагъэкІыжыгъ. Ащ дакІоу нэмыщ-фашистыдзэр тидзэхэм зэхэгъэтакъуи, тикъэралыгъо текІоныгъэ къызыдыхыгъэр илъэс 65-рэ зэрэхъурэр станицэм шыпсэуэхэрэм гушІуагъорэ хъырырэкІэ хагъэунэфыкІынэу хъакІэхэр афэлэІуагъэх. Ахэм ауж мыжъо лъапІэм хэшІыкІыгъэ саугъэтым къэгъагъэхэр кІэралыжыагъэх.

Ветеранхэм я Адыгэ республикэ Совет Теклоныгъэм ия 65-рэ илъэс ипэгъокІэу шызэхэгъэуцогъэ планым тегъэпсыкІыгъэу шылэ мазэм ыкІэхэм аджъ Ленинград къызэрауахъумагъэр илъэс 66-рэ зэрэхъурэм фэгъэхыгъэу «Іэнэ хъураем» изэхэсыгъо егъэхъазыры.

ШЫМЫГЪЭХЪУ Мурат.

2010-рэ илъэсыр кІэлэегъаджэм и Илъэс

НЫДЭЛЪФЫБЗЭР ЫПСЭ ХЭЛЪ

КІэлэегъаджэ пэпчэ идахэ пІоныр тефэ. Сыда пІомэ кІэлэегъаджэ сэнэхъатыр анахь мэхъанэшхо зІэмэ ащыщ. ЕджакІом шъхъэкІэфэныгъэ къызыфебгъэшІыныр, шІэныгъэ куухэр ебгъэгъотынхэр псынклагъоп. ЦыІэх цыфхэр кІэлэегъаджэ сэнэхъатыр къякІоу, яцІыф гъэпсыкІэкІэ шырытхэу, сабыйхэм шІулэгъоу афырІагъэ къыхэкІыкІэ амакъэ Іэтыгъэу ахэм адэмыгушыІэхэу.

Джащ фэд непэ зигугъэу къэсшІымэ сшІоигъо ШатІыкьо Бибэ. Илъэс 21-кІэ узэкІэ Іэбжэмэ, Пшыжхъэблэ гурыт еджаплэм адыгабзэмрэ литературэмрэкІэ шыригъаджэщтыгъэх. ШІэныгъэ куухэр иІэхэу, егъэзыгъэ хэмылэу урокхэр зехицэщтыгъэх. Анахь еджэкІо

фэмыфыри еджэным къыфицэщтыгъ. Бибэ ишІуагъэкІэ ныдэльфыбзэм иІэшІугъэ егъэшІэрэ байныгъэу тыгу илъ. Ары кІэлэегъаджэ сэнэхъатым сыфеджэнэуи апэрэ лъагъор хэсэзыгъэщыгъэр.

ТхакІохэм афэгъэхыгъэ пчыхъэзэхэхэу ащ зехицэщтыгъэхэм гъэшІэгъоныбэ къыштышІэщтыгъэ, ахэм нэІуасэ ташыфэхъуштыгъ. Кошбэе Пшымафэ Пшыжхъаблэ къызэкІом зэрэчыІэу зэхэхэм къеклоллагъагъ. КІэлэеджаклохэм апэрэу нэрылэгъу тфэхъугъэ тхакІом ижэбзэ бай зыэхэтэхым насып гъэнэфагъэ къытитыгъагъ. Джащ къышегъэжыагъэу урысыбзэкІэ стхыщтыгъэ рассказхэм сакъытекІи адыгабзэм зыкъыфэгъэзагъ. А пстэур зишІушІагъэр

сикІэлэегъаджагъэу Биб ары.

Бибэ икІэлэ нахыкІэу ШатІыкьо Аслъани адыгабзэм фэлэжыагъ. Гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иредактор шъхъалэу Іоф ышІагъ. Адрэ кІэлищыри шъхъэкІэфэныгъэ къызыфаширэ цыфыых.

Бибэ ишъхъэгъусэу лэжэкІо хьалэлэу, цыф гупсэфэу шытыгъэ Юрэ жъэу идунай ыхъожыгъ.

Университетыр къызысэу хым ыуж ІофшІапІэ сымыгъотэу мээзэ заулэ сыхэтыгъ. Бибэ ар зызэхехым «Адыгэ макъэм» сыІуигъэхъэагъ. Бэрэ тигъашІэ къыгъэбаинэу тыщэгугъы ыкІи ригъэджагъэхэм кьоджэдэхэм ацІэкІэ тызэрэфэразэр Бибэ етІо.

БЗЭДЖЭЖЫКЪО Фатим.

КІЭЛЭЦЫКІУ ІЫГЪЫПІЭХЭР АШЫЩТЫХ

2009-рэ илъэсым Шъачэ цыкІогъэ инвестиционнэ форумым Адыгэ Республикэр чанэу хэлэжыагъ ыкІи зэзэгъыныгъэ пчъагъэмэ ащыкІэтхагъ. Ахэм ащыщ ООО-у «Торговый дом «Вол дом» зыфиІорэм къалэу Мыекьуапэ кІэлэцыкІу Іыгъыплэ шышІыгъэнымкІэ дашІыгъэ зэзэгъыныгъэр. Къэлогъэн фае тиеспубликэ анахь социальнэ гумэкІыгъоу илхэм кІэлэцыкІу Іыгъыплэ учреждениехэм япчъагъэ зэрымкьурэр зэрашчыр. Непэрэ мафэр пштэмэ, сабыи минишым ехъу атхыгъэу къэлэ чэзыум хэтых. Ащ къыхэкІэу Адыгэ Республикэм и Президентрэ къалэу Мыекьуапэ ипашэрэ зэзэгъыгъэх 2010-рэ илъэсым къыкІоцІ муниципальнэ бюджетым къыкІырэ ахъэмкІэ кІэлэцыкІу Іыгъыплэ ыкІи республикэ бюджетым шыщ ахъэмкІэ зы кІэлэцыкІу Іыгъыплэ ашІынэу.

Мы Іофыгъом фэгъэхыгъэу джырэблагъэ Мыекьопэ къэлэ администрацием ипашэу М.Черниченко ООО-у «Торговый дом «Вол дом» зыфиІорэм иІыкІохэм зэлукІэгъу адырилагъ. Холдингэу «Вол дом» зыфиІорэм хэхъэрэ проектышІ

институтым идиректорэу А. Нечаевым кІэлэцыкІу Іыгъыплэ учреждениехэр охътэ кІэкІым къыкІоцІ агъэуцунхэм пае проект заулэ Мыекьуапэ ипашэу къырихылагъ. Мыщ фэдэ псэуалэхэр къэзышІыхэрэр Адыгэкъалэ дэт заводыр ары.

Мы проектым игъэцкІэжыын фежъэгъахэх. Къэлэ администрацием кІэлэцыкІу Іыгъыплэхэр зыщагъэуцунт чІыплэхэр къыгъэнэфагъэх. КІэлэцыкІу Іыгъыплэ пэпчэ сабыи 240-рэ чІэфэшт. Іыгъыплэщыр Мыекьуапэ, сабыи 140-рэ зычІэсышт Іыгъыплэр къутырэу Гавердовскэм дашІыхъащтых.

Мыекьопэ къэлэ администрацием ипашэу къызэриІуагъэмкІэ, кІэлэцыкІу Іыгъыплэхэр охътэ кІэкІым къыкІоцІ шІыгъэнхэм ыкІи мы илъэсыр имыкІызэ кІэлэцыкІухэр ахэм ачІагъэхъажыынхэм пае зэкІэ амалэу яІэхэр агъэфедэщтых. Илъэсэу къыхъагъэмкІэ мыр апэрэ лъэбэкъушІоу плытэн плъэкІышт, тапэ-кІи кІэлэгъэпсыным ыІъэныкьокІэ зэхъокІыныгъэшІухэр тикъалэ фэхъунхэу тэгугъэ.

КІАРЭ Фатим.

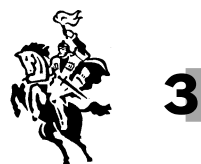
АХЪЩЭР КЪАТІУПЩЫЩТ

2002-рэ илъэсым псыр къызеум анахь лъэшэу иягъэ зэригъэкІыгагъэхэм ащыщ Красногвардейскэ районим ит къуаджэу Хъатикъуае. «Лъэужэу» ащ къыгъэнагъэр непэ къызынэсыгъэм «хэкІокІэжырэп». Хэгъэгу зеошхом ыпэкІэ агъэуцугъэгъэ еджаплэу къуаджэм дэтыр лъэшэу ыгъэфыкьогъагъ. НэмыкІхэм афэдэу ар агъэцкІэжыагъагъэ нахь мышІэми, рашІылагъэм ишІуагъэ къызэрэмыкІуагъэр шІэхэу къэлэ-

гъуагъ. Еджаплэм идэпкъхэр, иджэхашэу лъэшэу мэбгъуатэх, ащ къыхэкІэу аллергическэ узхэр кІэлэеджаклохэм къязузы хъугъэ. Нэбгырэ 250-рэ фэдиз ны-тыхэм нэмыкІ еджаплэхэм ащэжыгъэх. ШыкІагъэхэр дэгъэзыжыгъэнхэм фэшІ, еджаплэм джыри гъэцкІэжыынхэр епшІылэнхэ фае.

Джырэблагъэ АР-м и Президентэу ТхьакІушынэ Аслъан УФ-м региональнэ хэхъоныгъэхэмкІэ иминистрэу Виктор

Басаргиным Москва зэлукІэгъоу шыдырилагъэм зигугъу къышчышІыгъэ Іофыгъохэм мыр ащыщыгъ. Министрэм мы Іофыгъом изэшІохынкІэ ІэпыІэгъу къаратынэу, еджаплэм изетегъэуцожыын пэІуагъэхъанэу федеральнэ бюджетым шыщ ахъщэ къафатІупщынэу республикэм ипашэу къыриІуагъ. Арышъ, охътэ блэгъэм еджаплэр агъэцкІэжынышъ, кІэлэцыкІухэр мысымэджэжыынхэм кьоджэдэхэр цэгугъых.

3

ИЛЪЭС ЮФШАГЪЭХЭР ЗЭФЭТЭХЬЫСЫЖЬЫХ

Къиныгъохэр зэшлохыгъэнхэм лофшлэныр тегъэпсыклыгъагъ

Къэшлэгъуае дунэе финанс кризисэу шылэныгъэм илэныкы пстэуи алылэсыгъэм кыыздихыгъэ кыныгыгъохэм ягугъу бэрэ тшынуэу хьуштли, ау кыызэтынэклыгъэ 2009-рэ илэсым клэухэу фэхьугъэхэм ыкли тызыхэхьэгъэ илэсым тельытэгъэ республикэ бюджетэу аштагъэм уатегушылэн хьумэ, дунэе финанс кризисыр кыйдэтымыллытэн тлэклы-цтэп. Мары кыызэтынэклыгъэ илэсым Адыгэ Республикэм ибюджет гъэцкклэжыгъэ зэрэхьугъэм ыкли 2010-рэ илэсымр план палэуэ 2011 — 2012-рэ илэхсхэмр ателытэгъэ республикэ бюджетэу Парламентым ыштагъэм нэшанэу хэлэхэм яхьыллэгъэ зэдэгущылэгъу Адыгэ Республикэм финансхэмклэ иминистрэу Долэ Долэтбый дэтшыгъэми а кыныгъом ифэмэ-бжьымэхэр хэтэлыгъох.

— 2009-р э илээсүр кызыттынэкИы-
гээш, пэишорыгыш эфэхысыжы-
хэр шиһынхэ плэкһынэу кытшило-
шы. Сыда Юфшлагэхэм япхыгыэ
пчыагыэхэм нафэ кыашһырэр?

— ПэшЮрыггээш кээлытэнхэм кыызэрагээлыагөрэмкIэ, кыныггөөхэр шыаггэх нахь мышIэмI, 2009-рэ финанс илгээсир планым кгехгөө дгээцкIгжыггээ. Ащ кыкIырэр фэдзү дгээнэфггаггээх анахыбзү бюджетым кыызэрэ-IэкIэхаггэр ары. ПэшЮрыггээш кээлытэнхэм кыызэрагээлыагөрэмкIэ, республикэ бюджетым фэдзү сомэ миллиарди 10-рэ миллион 456,6-рэ кыылэ-кIэхаггэ. Ащ шыщзү хэбзэлэхь ыкIи мыхэбзэлэхь фэдэхэр сомэ миллиарди 2-рэ миллион 686-рэ, зкIамыггэкIогжырэ фэдэхэр (федеральнэ бюджетым кыкIыггэхэр) сомэ миллиарди 7-рэ миллион 770,7-рэ. Джащ фэдзү пэшЮрыггээш кээлытэнхэм кгагээлыгггагг республикэ бюджетым ихьарджхэр сомэ миллиарди 11-рэ миллион 403,8-м зэрэнэсыггэхэр.

— 2009-рэ илгээсэм икIэуххэм бюджетым ыгъэнафэццыгъэ прогноз нстэури гъэцэкIэжьыгъэ хъугъэхэу кыагъэлыагъуа?

— ДгъэцэкIэжыгыгэхэри гъэцэкIэ-
жыгыгъэ мыхъугъэхэри ахэтых. ГъэцэкIэ-
жыгыгъэ хъугъэхэм ащыщых физическэ
лицэхэм атыр хэбзIахьхэр. Процент-
эхмкIэ ар 107,7-м нэсыгъ, мылькоу
къыхэкIыгъэр сомэ миллиардрэ мил-
лиони 155-рэ. Организациехэм фэдэу
къахыжыгыгъэм пае атыр хэбзIахьхэм
сомэ миллион 641-рэ къатыгъ, прогнозхэр
проценти 104,3-у агъэцэкIэжыгыгъэх.
Мылькым пае атыр хэбзIахьхэм сомэ
миллион 321,7-рэ къахэкIыгъ, прогнозхэр
проценти 104,4-у гъэцэкIэжыгыгъэ ху-
гъэх. Ыпърэ илъэсым елъытыгъэмэ, ахэм
эрахахьорэм ипсынклагъэ проценти
144-м нэсыгъ.

Хэбзэлэххэмрэ мыхэбзэлэххэмрэ фэдэу кыатыгээр прогнозхэм агэнафштыггэхэм анахыбэми, хэбзэлэх зырызхэмкэ кыиногоохэр шыагэхэ. Республикэ бюджетым ыгэнафштыггэ прогнозхэу амыггэцэкэжыггэхэм ашыцых акцизхэмрэ акциз зытелъ товархэмрэ кяхэклырэ хэбзэлэххэр. Ахэм сомэ миллион 424,1-рэ кыатыгэми, прогнозхэр зэраггэцэкэжыггэхэр процент 91,4-м шлокыггэп. Джащ фэдэу кычылкыггэ зэхэуытэггэ хэбзэлэххэмкэми. Прогности 106,4-у ахэр аггэцэкэжыггэхэми, 2009-рэ ильэсым ипрогнозхэм

япроцент 96,8-м шлокыгээхэп. Мыхэ-
бзэлахь фэдэхэмкИ республикэ бюдже-
тым ипрогнозхэр агъэцэкIэжыгээхэп.

— Долэтбий, республикэ бюджетм илгэныкьо шыхьа! Эхэм ащыцуу фэдэхэм ателгытаггэм игугьу кызырэнш! Ыггэм фэдэу, джы ят! Онэрэ лгэныкьоу хьардмхэр зэрэггэпсыгаггэхэм зыфэтэггэгыз. Кьытфэн! Уатэ тш! Онгуу анахь лофыгы шыхьа! Эхуу бюджет мылгкүр зыпэ! Ужжуггэхьаггэхэр.

— Республикэ бюджетым ихъарджэхэм ягугъу къэпшылын хъумэ, хэгъэунэфыкыгъэун фае пстэуми апэ идгъэшыбэрэ социальнэ пшгъэрылтхэм ямызакъоу, нэмькI лэныкыбохэм мылыккур зэралэудгъэхьагъэр. Республикэ программэу «Адыгэ Республикэм IофшIэнымкIэ ибэдзэршыпIэ илгы кыныгъохэм нахь кыкIыгъэчыгъэныр» зыфилоу 2009-рэ илъэсым тельгытагъэр гъэцэкIэкъыгъэным сомэ миллион 124-рэ, агропромышленнэ комплексым ипредприятиехэм ыкIи организациехэм, унэе IэпыIэгъу хъызмэтшIанIэхэм, мэкъумэщышIэ (фермер) хъызмэтшIанIэхэм кьэралыгъо IэпыIэгъу ятыгъэным сомэ миллион 552,7-рэ, предпринимательствэ цыбылум кьэралыгъо IэпыIэгъу етыгъэнымкIэ Республикэ программэр гъэцэкIэкъыгъэным сомэ миллион 181,3-рэ апэIудгъэхьагъ. Джаш фэдэу Республикэ адреснэ инвестиционнэ программэу 2009-рэ илъэсым тельгытагъэм ыкIи Адыгэ Республикэм исоциальнэ-экономикэ хэхьоныгъэхэм я Программэу 2004—2009-рэ илъэсхэм ателгытагъэм иаужырэ илъэс агъээнэфэрэ объектхэм экIэмкIи сомэ миллинарди 2-рэ миллион 393,3-рэ ахэлтхьагъ.

А объектухэм ащыщых Адыгэ республикэ кӀэлэццӀкӀу клиникескэ сымэджэ-щым диагностическэ гупчэрэ хьызмэтым пае псеуальэрэ щыгъэпсыгъэнхэр (сомэ миллион 87,3-рэ), кӀэлэццӀкӀу хафизэхэм ыкӀи дэу зыльгэгухэрэм апае нбгырэ 51-м тельгэгъэ эджэпӀ-интернат шыгъэныр (сомэ миллион 93,5-рэ), псыр кызызыхахырэмрэ магистральнэ псырыкуапӀмрэ МыекӀопэ районым, къалзу МыекӀуапэ апае гъэпсыгъэныр (сомэ миллион 492,5-рэ), кӀочӀэ лъэш зилэ газрыкуанӀу поселкӀэхуэ Красно-октябрьскэмрэ Каменномостскэмрэ ззыхыхыэрэ шыгъэныр (сомэ миллион 249,1-рэ).

— Зүгцэ кьенгуагъэхэм ямызакъоу,
республикэм инэмыкI чIыпIэхэми
ащэгъэпсыгъэ псэуальтэхуэ джыри
зигугъу кьэпшIын плъэкIыцтхэр
щIыIэхуэ кьэштIомшIы. Ахэми та-
щыбгъэгъуазэ тIулоизгъу.

— Адыгэбзэ шашыгэ гурыт еджапэм сомэ миллион 98,2-рэ, а кбалэм дэт гупчэ сымэджэшыр гьэкIэжыгыэным сомэ миллион 65-рэ апэлухыагъ. Красногвардейскэ районымкIи Iофшлагэхэр шыIэх. Ахэм ащыц район гупчэм шагьэпсыгэ гурыт еджапэу сомэ милли-

он 31,3-рэ, дагьчэьырэ псыр зышау-кээбырэ ыкйи канализацие системэ кэуаджэу Хэатикэуэе шыгээпсыгээнэм сомэ миллион 74,8-рэ апэудгэхэагэ. Коцхэблэ районьмкйэ кэуырэу Шелковниковым дэжэ псыхэу Лабэ инпкэ дамбэу ийэр капиталнэу гээцкйэжыбэ гээнэм сомэ миллион 36,7-рэ, Хэакуры нэхэаблэ дэт гупчэ сымэджэщыр гэкйэ-жыбэгээнэм сомэ миллион 12,6-рэ, Тэхэутэмькэое районьмкйэ поселкэу Яблоновскэм плэкйори 150-м телытэгээ сымэджэщрэ поликлиникэрэ шыгээпсыгээнхэм сомэ миллион 20,9-рэ, Джэджэ район гупчэ сымэджэщым ыпкэ гээпытэгээнэм эпхыгээ Юфшйэнхэм сомэ миллиони 9,7-рэ, Теуожэ районьмкйэ кэуаджэу Нэчэрэзые иурамхэр зэтэгээпсы-хэагээнхэм сомэ миллиони 10,7-рэ ахэт-лэхэагэ. Мы кээсйуагээхэм кэхэхэгэ-хэожыкыгэмэ хэуцэт Адыгэ Республикэм иавтомобиль гыгухэр гээцкйэжыбэгэн-хэм ыкйи Йыгыбэгээнхэм сомэ миллион 221,5-рэ зэрэпэйухэагээр, техникэ зэф-шыхэафхэр кээщфыгээнхэм пае бюджет мылькэу сомэ миллион 88,6-рэ зэрэд-гыфэдагэр. А ахытэмкйэ кэащфыгээ техникэ зэфшыхэафхэу 101-м шыцхэу автомобили 9, автобуси 2, троллейбуси 3 кэалэу Мыекэуапэ йэклагэхэагэ, мунальнэ хэызмэтэм шагээфедэрэ тех-никэ 87-у кэащфыгээр муниципальнэ о-бразование пстэуми атырагоагэр. Мы кээсйогээ пстэумэ кэхэхэгэхэожыбэгэн фае квартирабэу зэхэт унэхэр капитал-нэу гээцкйэжыбэгэнхэм пае сомэ мил-лион 620-рэ кыызэрэтфатйупшыгээр ыкйи а мылькэмкйэ унэ 438-рэ зэрагээцкйэ-жыбэгэр.

— Джы тытегъэгуыцI тызых-хъэгъэ илъэсым телътэтэгъэ респуб-ликэ бюджетым. Ац нае апэрэишIэ уакъыцыуцэ тишIоигу бюджетым изэхэгъэуцон шъузыфежъэм шъу-кызыпкъырлыкIн фаеу цытыгъэ лъэныкъохэм.

— Аппрапшлэ хэзэгүүнэфкыкы шлои-
ггу Адыгэ Республикэм 2010-рэ илэ-
сымклэ иреспубликэ бюджет изэхгүүэ
цон тызэфежэм бюджет мылыкүр лэ-
шшэ клэугоыггүүэ гэфедэгүүнэр, псэ-
уми аппэ рамыггэшыгырэ хьарджжэм мыл-
кү аппэумыггэхьэггүүнэр, социальнэ-эко-
номикэ пшэрылхху зиггэ дэдэу шыт-
хэм бюджет мылыкүр ателытэггүүнэр
пшэрылхь гыххалзу Адыгэ Республикэм
и Президентгүү Тхьаклущынэ Аслъанрэ
министрэхэм я Кабинетрэ кызырэтфа-
ггүүэцугагыр. Джащ фэдэу нэмкы лэ-
ныкыо шхьалэхэм тыналэ атедгэттын
фаеу игыво кытфалгэггүүггүүг.

Республикэм ипашэхэм игыоу кытфалъэугуэ шыккэм укыпкырыкыизэ республикэ бюджетер ипхуханыр псын-ккэгыуагъп. Ару щытми, ыпэрэ илэхсэм зэрэгъыспыгагъэм фэдэу, Адыгъ Республикэм 2010-рэ илэхсымккэ ыккк план палъэу 2011—2012-рэ илэхсхмккэ иреспубликэ бюджет социальнэ лэныкыохэм нахэ инэу афэгъэлэжыгъэным тегъэпсыкыгъэу кыдгъэнэжыгъ.

— Пчъэгъэ заулэ тыгу къэгъэ-
кIыжъба.

— Республикэм 2010-рэ ильэсымкIэ
ибюджет зэкIэмкIи фэдэу кыIлэкIэ-
хаштхэр сомэ миллиарди 7-рэ милли-
он 269,4-у Парламентым бухэсыгъ. Ащ
щыцшэу сомэ миллиарди 2-рэ миллион
955,2-рэ хэбзэлэхэ ыкIи мыхэбзэлэхэ
федэхэм кыатыгътшэу прогнозхэм агъэна-
фэ. НэмэкIуэ кэплон хумэ, а пчъагъэр
кызытэныкIыгъэ ильэсым фэдэу кэст-
хыжыжыгъэм проценти 10-кIэ нахыб.
ЗэкIэтымыгъэкIожыгътшэу федеральнэ
бюджетым кыфитIупшыщт мылькур
сомэ миллиарди 4-рэ миллион 314,2-у

агъэнэфагъ. Ащ шыщэу сомэ миллиарди 3-рэ миллион 514,9-р бюджет икъуныгъэм лъэгапIэу иIэр гъэтэрэзыгъэным тельытагъ.

— Тызэрэщыгыуазу бюджетым икIэлэныкыуиТу: фэдэхэмр хьардж-хэмр элпэччыныгыэ ахэлъын фæуыцт. 2010-рз илгъсым тельытэггэ республикэ бюджетыр ац тетуз гъэныгыгэ пIон плъэкIыцта?

— Блэкыгъэ 2009-рэ илъэсым елъы-
тыгъэмэ, 2010-рэ илъэсым телыгъэгъэ
республикэ бюджетыр пэшорыгъэшъу
аухэсыгъэгъэ прогнозхэм япроцент
86,5-м шокыгъеп ыкы ар сомэ милли-
арди 7-рэ миллион 694,8-рэ мэхъу. Фе-
дэхэмрэ хъарджхэмрэ зепэшэчныгъэ
ахэлъхэгъэным пае гум ымыштэрэ
шыкълэхэр дгъэфедэнхэ: хэбзэ органхэ
лыгыгъээнхэм епхыгъэ хъарджхэр, гухэлъ
гъээнфагъэм телыгъэгъэ программэхэр
гъэцкълъжыгъээнхэм ихъарджхэр, бюджет
учрежденихэм ялофшлэн епхыгъэ хъардж-
хэр нахэ макълэ тшлынхэ, муниципальнэ
образованиехэм зэфышытыклэу адгъти-
лэхэм тахэлъжыжын фаеу хьугъэ.

— Сьда анахь кьиныгьохэу шьузэ-
рихьыл! агьэхэр республикэ бюджет-
тыр зэхэжьугьэуцэ зэхьум?

— Республикэр дотационнуу ыкһи ащ фэдэу кыйлаахыэрэм ипроцент 60-р федеральнэ гупчэм кыйкһэу гьэпсыгыээзэ, мы ильэсым федеральнэ бюджетым кыйтфитлупшынэу агьэнэфагьэр сомэ миллион 536,9-кһэ нахь маклэ ашыгы. Межбюджетхэр трансфертхэм кьазэра-щагыклагьээзэ, лъэныкьэ зырыхьэм ате-льыгьэгьэ федеральнэ пшьэрыльхэр рес-публикэм кьыратыжыгыгьэх. Ащ ыпкь кыйкһэу республикэ бюджетым ихьардж-хэр сомэ миллион 356-кһэ нахьыбэ ху-гьэх. Джащ фэдэ хьарджхэу бэ зигутуу кьэпшһын плъэкһыштхэр. А запэстэум республикэ бюджетым хьарджхэмкһэ кһэлыэныкьтоу илэм игьэцкһэжыын кьи-ны кьашы. Арышь, ахэр гьэцкһэжы-гьэнхэм пае хабзэм икьутэмэ пстэуми хэбзэлаахьхэм ыкһи мыхэбзэлаахь фэдэ-хэм кьэзугьоин лъэшэу аклуачлэ ра-хьыллэн фае.

Федеральнэ бюджетым кыиклырэ меж-бюджетнэ трансфертхэр нахь маклэ зэрашыггээм, хварджжэм ахэдггэхбожьын фаеу зэрэхуггэм ямылгытыггэу, социальнэ тынгэмклэ хварджжэр, цыфхэм loфшlэн яггэгготыггэным эпхыггэ хварджжэр, предпринимательствэ цыклым ки гуратым lэпылэггу ятыггэным эпхыггэ хварджжэр 2010-рэ ильэсым кыздггэнжыггэх. Джаш фэдэу республикэр зыхэлэжжэрэ федеральнэ программэхэм мылыкку апэлудггэхбанэу дггэнэфэггэ. Ахэм ашыших бзу зэхэт унэхэр ггггцэкlэжыггэнхэм, Адыггэ республикэ клиническэ сымэджжым иотделениехэр ггггкlэжыггэнхэм япхыггэ хварджжэр.

— ИкIаухым сыда мы къэпIау-
гъэхэм къахэбгъэхъомжыы пшIауигъор?

— Къэлогъэн фæе бюджетым ирефор-мæху хэгъæгум щыкӕхэрæм атегъæпсы-кыгъуу Адыгæ Республикæм финан-сæмкӕ и Министертæ бюджет ахъцэр Иофыгъохæм апӕуыгъхъгъæным эпхыгъ планхэр зхэгъууцогъхънæм ехылыгъгъæ шыкӕкӕлӕхэр ыкӕи екӕлӕкӕлӕхэр зэрæ-щыдгъæфедӕхэрэр. А Иофшӕкӕм щыц шапхъхэр 2008-рæ ильӕсым кышчыу-лагъуу Адыгæ Республикæм щытӕгъæла-жъу. Тыхыхъгъгъæ ильӕсым ахæм ягъæ-федӕн республикæм щыдгъæлӕышщыт.

— Тхьауегъэпсэу, Долэтбий,
уахътэ кыхьэгъэкIи тиунчIэхэм
джэуанхэр кызыэрыптыжыгъэмкIэ.

СЭХЪУТЭ Нурбий.

ЧЫЛЭГЪУИТТУ

Адыгэ Чыгуажэу лэшлэгъу шэ пчъагъэ-хэм цыфхэр зыщыпсэухэрэм археологии кӀэ-ныжхэу саугъэт бэдэдэ шызэгъулуӕ. Ахэм пкыгъо кызырыклэм ямызакъоу пэсэрэ культурэмрэ искусствэмрэ ахажхэу лэшлэгъуар кӀахӕфӕ. Тихӕу кырагъотӕжыгъэхӕу лэшлэгъу пчъагъэ дунӕ культурӕми искусствӕми ятарихъ хӕхъагъӕ. Зӕрӕхӕбзӕу, зыпӕлагъӕу пкыгъохӕр кызыцагъотыжыгъӕхӕ псӕупӕмӕ ацӕмӕ арапхы. Гуыцӕм пӕе, мыекъопӕ цу цыкӕлӕхӕр, кӕлӕрмӕз хъшыуымышыр, улӕпӕ Пегасыр, костромской шыхӕхӕр. Мыхӕр дышӕм ыкӕи тыжыным ахӕшыкӕи-гъӕх.

Ижыым ижыжыым, апӕ цыфхӕм цыфӕу залыгъӕжӕу зыцаублагъӕм кышцӕгъӕжӕгъӕу, кӕзыуцухӕрӕ дунаим дӕхӕгъӕу халъагъорӕмӕ анаӕ атырадзӕ, ягупшыси, яамали, якъулайныгъӕ кызырыхӕу ац фӕдӕхӕр ашых, мӕхӕнӕ гъӕнӕфагъӕхӕр арапхы. Гъӕчӕлӕгъхӕм джыри зачӕсхӕм сурӕт зӕмышгъогъухӕр дӕпкхӕм атырашы-хӕштыгъӕх. Нӕужым яӕпӕлӕсагъи, ясӕнаушыгъи, ягъӕсӕныгъи кызырӕхӕу, дин Тхъэшлӕшхъуныгъӕу яӕгъӕми ящӕлӕкӕ-псӕукӕ зӕхъокӕи-ныгъӕхӕу афӕхӕхӕрӕм ялгытыгъӕхӕу, яӕ-шӕлагъӕхӕм язӕмылӕужыгъуагъӕ хагъӕхъогъагъ.

Чынальӕу лӕхъаныбӕрӕ зыщы-псӕуштыгъӕм археологии культурӕ зӕфӕшхӕфмӕ ахӕхӕрӕ артефактхӕр нахъыбӕу кырагъотӕжыгъӕх. Улапӕ иза-къоу пштӕмӕ, джӕрз пасӕм щегъӕжӕ-

10

гъӕу лӕшлӕ-гъу гурытхӕм якӕ-ух кынӕ-сыжӕу кӕахиу-бытӕхӕу пкыгъо-хӕр исау-гъӕтхӕм кӕахӕкӕх. Дышӕм хӕшӕкӕи-гъӕмӕ яза-къоу 2000-м ехӕу кышцӕ-гъотыгъ. Мышц игуашхӕмӕ язакъоп лӕшлӕгъӕ хъалӕмӕтмӕ узыцау-кӕн пӕкӕиштыр, ац фӕдӕхӕр тыдӕрӕ чылагуи ихӕгуашхӕмӕ ахӕлгых. Кӕа-щычӕпхынхӕ пӕкӕиштыгъ.

Гукъау нахъ мышлӕми, кӕоджӕдӕс-хӕм икӕоу кӕагурылорӕп, уаси фашы-рӕп, ау ац хъунклакӕхӕр дӕгуу шып-кӕуу цыгъуазӕх. Мылӕку угъоипӕ ашыгъӕхӕу тисаугъӕтхӕр зӕлашӕжыгъ, тятӕжмӕ якӕныжхӕр зӕрапхъожыгъ. Кычӕлагӕиыжыгъхӕр зӕрӕлапӕхӕр зы пкыгъокӕ кӕзӕгъӕлӕгъон. Шым фӕ-дӕу шыгъӕу (сур. 1) дышӕпс егъӕ-шӕогъӕ кӕошынӕу «Пегасым» ыуасӕр евро 50 000 000 нахъыб.

ТЯТӔЖЪМӔ ЯКӕНЫЖЪХӔР ЗӔРАПХЪОХ

Сӕ сыкӕызыщыгъӕу Тӕуи-хъаблӕ инӕп, Краснодар псылыгъыпӕр зашӕм дӕсыгъӕмӕ азышӕнӕ дӕкӕи-гъ, кӕидӕ-нагъӕр унӕгъо 50 ныӕп. Чылӕр цы-кӕлӕми ныбжышхо иӕ, археологи-ем ехъылӕгъӕхӕу лӕшлӕгъубӕрӕ зыщы-псӕуштыгъӕхӕ чыпӕхӕр иӕх. Псыр ихӕгуашхӕмӕ кызыауцӕлӕм зыми ымышӕлӕжыштыгъӕхӕу сау-гъӕт пшы пчъагъӕ кӕащычӕлӕжыжыгъ. Ахӕм кӕа-хӕкӕи-р пкыгъохӕр чылӕм итарихъ цышых, лӕпкымыкӕи мӕхӕнӕшхо яӕ.

Тӕуи-хъаблӕ кырыкӕуагъӕр зыхӕу-шӕфӕгъӕ псӕупӕжхӕмрӕ кӕхӕ-лӕжхӕмрӕ илӕс щӕкӕи-м кӕхъу-гъӕу псылыгъыпӕм елӕсыхъӕх. Ац кы-чӕигъӕшхӕрӕр бӕдӕдӕш, амал зӕрилӕкӕ зӕугъоих. Тичылӕмӕ кӕагъотыгъӕхӕу кысатыгъӕхӕри макӕп. Ахӕр Адыгӕ Респуб-ликӕм и Лӕпкӕ музей есхы-лагъӕх. Шыпкӕ, а лӕшлагъӕхӕм яна-хыбӕр кызырыклӕх, пӕсӕрӕ ис-кус-ствӕм фӕгъӕхыгъӕхӕу кӕахӕфӕхӕр зы-рызых, ау ямӕлагъӕ емылгытыгъӕу ямышыкӕлӕу дӕхӕшӕу зӕрӕгъӕпсыгъӕ-хӕмкӕ зыгорӕуштыгъӕу узыӕпӕшӕ, уяп-лы зыхъукӕ угу-кӕ гопӕгъӕ хӕогъуагъ, пӕ-сӕрӕ цыфхӕм ягулыгъӕ, ясӕнауш зӕр-иныгъӕр зӕхыуагъашӕ, огъӕшлагъӕ.

ЧЫЛӔМ КЫЩАГЪОТЫГЪӔР

Тичылӕ итарихъ мыкӕодыпӕным пӕе-сид лӕужыгъоми ихышӕ кызыло-тыкӕи-м зыльӕкӕиштыгъӕр зӕрӕсу-гуыгъӕхӕр имызакъоу, ац ичӕипӕцӕ 216-рӕ згъӕу-нӕфыжыгъи стыхӕгъӕх. Иархеоло-гии зӕрагъӕшӕнӕу экспедиции пчъагъӕ Тӕуи-хъаблӕ щытӕнхӕу сцагъӕх. А шӕ-ныгъӕлӕжхӕр тиреспубликӕ имыза-къоу, Москва, Санкт-Петербург, Фран-цием кырыкӕи-гъӕх. Къокӕипӕ лӕпкӕ-хӕм яискусствӕ имузей икуп Улапӕ илӕсис-тӕло Иоф зыщӕшӕм зӕрӕэк-спе-

дициеу, 1983-рӕ илӕсым, Тӕуи-хъаблӕ занкӕу кӕзӕгъӕкӕлогъагъ. Джащ кы-щыублагъӕу тихӕгуашхӕхӕм илӕс кӕс экспедиции зытӕло Иоф ащашӕ. Ауштыгъӕ амал зӕрилӕкӕ тичылӕ икӕ-ныж кызырӕнӕжыштыгъӕм сыпылӕ. Сыкӕызыщыгъӕу сызцапӕгу-гъӕм фӕс-

шӕн слӕкӕиштыгъӕр арыти, Улапӕ фӕ-дӕу, Урысыеми Дунаими яархеологии хызгъӕгъӕхъагъ. Мы кӕоджитӕмӕ анӕ-мыкӕ бӕрӕ тыщытӕлагъӕу Адыгеим псӕу-пӕ иӕп, кӕащыдгъотыгъӕхӕм ядӕгу-гъӕ-дӕхӕгъӕкӕ апӕпшы-нӕу щылӕп (Улапӕ — сур. 1 — 2; Тӕуи-хъаблӕ — сур. 3 — 9).

Адыгеим ит кӕуаджӕмӕ янахыбӕ-хӕр джыри археологи-ем хуцуагъӕхӕп. Хъунклакӕмӕ анӕмыкӕ, ыпӕкӕ кызы-рӕхӕдгъӕштыгъӕу, зыпари ащытӕрӕп, кӕагъотыгъӕр цыф рагъашӕрӕп.

Якӕнышӕ зӕхатыгъу-хъажы, ау чы-лӕдӕсхӕр а Иофыгъом ыгъӕгъу-мӕкӕи-хӕу непӕ кӕӕпӕн пӕкӕи-штыгъӕп. Ахӕм якъӕу-хъу-мӕнӕкӕ хӕбзӕми ышӕн фаеу кытенӕрӕр макӕп.

Уахътӕ темышӕу псылыгъыпӕм щытӕи-гъӕн фаер джыри бӕдӕд. Кӕзӕ-ныкӕоякӕр зыдӕшчыгъӕм щыт Ас-ран Гуашхӕ елбӕтӕу мыупӕкӕлугъӕ хъуштыгъӕ. Нӕпкыр кылыгъыкӕуатӕ зы-зышӕнӕ фӕдиз еохыгъах. Илӕс зы-тӕлӕкӕ нарт кӕӕбарыжмӕ ахӕт Гуашхӕ-хӕр лӕпсӕкӕоды хъун ыльӕкӕиштыгъӕ.

Сырӕ кӕуаджи сиджагъоп, ятарихъи яархеологии гъӕшӕгъоных, тильӕпкӕ кырыкӕуагъӕм ишыхъатых. Тӕуе имы-закъоу Нӕчӕрзӕыжыгъым, Пшыкӕуй-хъаблӕ, Ленинхъаблӕ, Кӕзӕзныкӕоя-кӕм, Очӕпшыа-кӕм, Городскоим, Кӕ-зӕзы ыкӕи тихӕу ирайон зытӕло зӕрӕ-фӕлӕкӕлӕу экспедициехӕр ащызгъӕтӕ-

гъӕх. Гъӕшӕгъонӕу кӕдгъотыгъӕри бӕдӕд.

ТИКЪУАДЖӔМӔ ЯСАУГЪӔТХӔР ТӔШӕХА?

Лӕшӕу гу-хӕкӕ адӕр чылагъомӕ сау-гъӕт шлагъохӕу арытхӕр зӕуи кызырӕ-рамьдзӕхӕрӕ. Енӕгуагъо, кӕоджӕдӕс-хӕр зыщыгъу-гъхӕр зыгорӕхӕр кӕкӕлон-хӕшӕ, ежхӕр зыпарӕкӕи ахӕмылажӕ-хӕу, ясаугъӕтхӕр афатӕынхӕшӕ, кы-чӕлахырӕмӕ тильӕпкӕ агъӕлапӕу зӕфӕ-хысыжыгъӕр афашӕынхӕшӕ, «Тхъӕм пӕе мыр шӕотӕты, шъуичыли шъуи-лӕп-кӕи ятарихъ» алонышӕ кӕаратынӕу арыкӕ. Ау, е-о-ой, ар кыдӕхъу-гъӕу дунаим лӕпкӕ тетӕп. О уикӕныжӕ лӕ-пӕ пыдзы пшы-м джырӕ тильӕхъан агъӕхъаулыштыгъӕп. Ар дӕгуу шыпкӕу краим шагъӕцакӕ — титарихъ зӕрӕ-фаехӕу зыпатхӕжы, ижыкӕ зыщы-мыпсӕуштыгъӕх чынальӕм алыапсӕ цырагъӕпытыгъӕ, археологии сау-гъӕт-хӕм кӕачӕкӕи-хӕрӕр яунасу кыытца-гъӕхъуным пылгых.

Илӕс кӕс нӕпкхӕр кӕлӕгъо-жыгъынхӕу зӕрӕригъажыгъӕу, бадзӕхӕр шъоум зӕрӕтебанхӕрӕм фӕдӕу, хъунклакӕхӕр кӕхӕлӕжхӕмрӕ псӕупӕжхӕмрӕ кӕа-кӕлӕх кычӕигъӕштыгъӕхӕр аугъоих, зы-горӕ зычӕлӕгъӕу зӕгуафӕхӕрӕр зӕхаты-хъӕ. Кӕагъотыгъӕрӕмкӕ, кызырӕтӕуа-гъӕу, сатыу ашы. Ежхӕмкӕ ар фӕдӕ-кӕкӕуапӕ, ау адыгъӕу зыкӕныжхӕу зи-археологии зытарихъи шыщ шыпкӕ-хӕмкӕ зӕрарышху. Мыщ дӕжыгъ кы-хӕгъӕштыгъӕн фае: зӕбгырахыгъӕр апӕ-дӕд зыунаехӕр зыпӕлагъӕу кызыца-гъотыгъӕр чылӕхӕр ары.

Титарихъи тиархеологии зӕтымы-гъӕшӕнӕу зыпарӕ кыытӕуцурӕп. Мы-сӕр тӕры — тятӕжмӕ якӕныжӕ тӕ-рымырымӕ хӕта тфыкӕзыу-гъоштыгъӕр?

Адыгъхӕмкӕ икӕоу зедгъӕсагъӕп ти-лӕпкӕ ижыкӕ кырыкӕуагъӕр зӕд-гъӕшӕнӕу, ау тиархеологии титарихъи ябаигъӕ тырӕгушхо, тӕ гушхогъӕшхоу тхӕлым фӕдӕ иӕу дунаишхом лӕпкӕ кытебгъотӕштыгъӕм сшӕрӕп.

ТӔУИХЪАБЛӔ ИАРХЕОЛОГИЕ КӕНЫЖЪ ЩЫЩХӔР

Тӕуи-хъаблӕ ичӕинальӕм лӕшӕгъӕ бӕ-дӕд кызырӕащыдгъотыгъӕр ыпшыгъӕкӕ кӕтӕуагъ. Анахъ гъӕшӕгъонхӕу, пӕсӕ-рӕ искусствӕмрӕ культурӕмрӕ ахӕхъ-хӕу, зауӕл такытегушыӕн.

Джӕрз пасӕм, мыекъопӕ культурӕм хахъхӕу псӕупӕжхӕр — Кӕӕпӕнӕ-

ІЭШАГЪЭХЭМРЭ АРХЕОЛОГИЕМРЭ

КЪАЩЫЧАХЫГЪЭ ІЭШАГЪЭХЭР

14

жыер, Пхьэгъугъапер, Къышкыр Тэ-уи-хьаблэ пэблагъэх. Гектар 2000 фэдиз зыубытыштыгъэ Хьэрзэхэ темэным инэкъхэм археологие культурэ зауэ къызэлъиубытэу къатыбэу зэтэхогъэ Къышкыр Іуль. Мыщ етлэ гъэжыгъэм хэшлыкыгъэхэу скульптурэхэр (сур.10) цу цыкълухэм, мэлхэм, хьэхэм, къохэм, мышгъэхэм афэдэхэу 30-м ехъу къышщыдгъотыгъэх. Французхэр тигъусэхэу къычлэхыгъэхэр 20 фэдиз. ЯинагъэхэмкІэ зэрэхъухэрэ сантиметри 3 — 5 нылэп. Зы сантиметрэ нахь мыхъурэ цу скульптурэу къызгъотыгъэр дэхашэу гъэшлэгъонжый.

Ятлэм хэуплэпкыгъэу, бзыльфыгъэ теплэ илэу къахэфэгъэ зызабэр ишлыккэлэ къызэрыкълэ, ыпкь ишыгъэу, ышхъэ Іэтыгъэу, уналэ тырыуигъадзэу зы дэхагъэ горэ хэолъагъо (сур. 11). Илэагъэ сантиметри 10 нылэп. Миллиметрэ пшыкълутлэ нахь имыинагъэу пшырылым пашлэщтыгъэу гъонитлэу зилэ джэрз хьэ цыкълэу Гъонэжыкыбэ Азмэт къыгъотыгъэри дэхашэу (сур.12.), ышхъэ пагъэу гъэлагъэ. Псэушхъэхэу — цухэм, мэлхэм, къохэм афэдэхэу шыгъэхэм нэхъонгъэ ахэлэу, бэрэчэтэу, хьайуан гъэшхэкыгъэ пшэрых. Мыхэр унэ кълэцхэм къарыдгъотагъэх, арыш, зыпылтыштыгъэхэ хьызмэт шхъафэу былымхъуным итамыгъэх, ялэщхэр бэгъонхэм пае тхьэлъоу ашыштыгъэхэм ащагъэфедэщтыгъэх.

Псыр гъэмафэрэ зызэклагъаклэ пкыгъо шлагъомэ сарихьыллэу шэнышлэу сфэхьугъ. Мыгъэ псыр рамыгъэкълэу шышхъэлур къехъэфэ алыгъыгъ. А лъэхъаным тэфэу Кошхъэблэ районным экспедицием сыщылагъ. Къычлэщыжыгъэ саугъэтхэр къэсплэхъанхэу амал слагъэп. Къычлэилъэсыкыгъэхэр хъункълэхэм зытырашыпкыкыхэм ыуж, гужъуагъэу, сыклогъагъ. Адыгэмэ зэралоу, «емынэр зэрыхъэрэми зыгорэ къыренэ», амылгъэуагъэхэу джэрз лэшлэгъур зыщыригъажьэрэм, энеолитым, къыхиубытэхэу етлэ гъэжыгъэм хэшлыкыгъэхэу бзыльфыгъэ скульптуритлэу къызгъотыгъэх (сур.13). ЯтеплэкІэ а лъэхъаным агъэфедэщтыгъэхэу шыуанлъакъохэм (шыуанкълэцхэм) афэдэх, ау бэкІэ анахь цыкълух. Апкыхэр пллэнэбзыхэу гъэпсыгъэх, бгъэ хурэе пуритлэу атешыхьагъ, шхъэхэр ашлэтыхэп.

Апэ къызгъотыгъэм пыутыгъ сшлэши чыплэр сыхъатым къехъурэ къэсплэхьагъ, ау зэныбжъэу ылъэсыхъгъэ чышхъашъом ащ пызыгъэу зыпарэ къытезгъотагъэп. Ятлэнэрэр зысэлъэгъум къэсымыштзэ дэгъоу зэпэсплэхьагъ, ау ащи шхъэ шломытэу къычлэкыгъ. Дэгъоу стхьакыхи гуфа-

плэу сапэкІырыплыгъ: ятлэнэрэм пшэр зыщыпытырэм дэж пхьэлэу упсыгъэм къыфигъэнэгъэ гъуанэ къоцІырыхъэу къыхэзгъэщыгъ. КъызэрэгъурыуагъэмкІэ, ятлэм хэшлыкыгъэ шхъэр пхъапэм пагъанэти шлуагъэуоцштыгъэ. Мы скульптурэхэр гъэшлэгъоны къэзышыхэрэр шыуанкълэцхэм зэрафэдэхэр ары. Къызыщыгъотыгъэ Пхьэгъугъапер, чылэр апэ зытесыщтыгъэм, ычлэгъырэ къатхэр ары къызхэкыгъэхэр. Зыдэщылыгъэхэр хьаку лъапсэх, арыш, зэрэхъурэмкІэ мыхэр джэны-

15

16

къом епхыгъагъэх ыкІи бысымгуащэм итамыгъэхэу шытыгъэнхэ фае. Шхыншлэщыр бзыльфыгъэ хьызмэтшлэп, арыш, шыуанкълэцхэри бзыльфыгъэ теплэу ялэу ашыхэу ижыкІэ зэрэхэбзагъэр мыхэмкІэ къэошлэ.

ТИШЭН-ХАБЗЭХЭР КЪАІУАТЭ

ГъучІ лэшлэгъум къыхиубытэхэу къэдгъотыгъэхэр нахьыбэх ыкІи ягъэпсыкІэкІи зыхэшлыкыгъэхэмкІи лъэшэу зетекІых. Протомеотхэм ялэхъанэ, тигъэ ыпэкІэ я VIII — VII-рэ лэшлэгъухэм, ашыгъэ джэрз пкыгъохэу псэушхъэ теплэу зилэхэм шылаплэхэр арагъэкІэраклэщтыгъэх. ЯинагъэхэмкІэ сантиметри 5-м ехъухэрэп. Зым ыпкь ухъурэгъэу шхъэ пыт (сур. 14). ИтеплэкІэ къызэрыкълэу, ау уеплэы къэс а шхъэр зэ щыдым, зэ тхьакълумкыхъэм, зэ шым афэогъадэ, грифон бзыупэ ыпкыы теолъагъо. Адрэ къащ Іонлагъэм фэдэхэу (свастикэ) (сур. 15) Хьушт Мэдждьэрэ Янэкъо Мухьдинэрэ къагъотыгъэхэр тлэу мэхъух. ЗэкІэлъыкълэхэу къекІокыхэу джабгъумкІэ гъэзагъэхэу шхъыплыхэр апытых. Ажэ-

хэр тлэкІу зэкІэгъэзыгъэх, нэшхохэмрэ пэбзыджынышхохэмрэ ялэх. Къэлэрмэз дышгъэ хьашыуышым ышхъэ ехышчырых. Яшэнэрэ пкыгъом хьашыуыш шырэу шыхъагъэу чыерэр угу къегъэкІы (сур. 16). Ащи ынэ ины, ыжи зэкІэкыгъ, цэхэр къылушхэрэм фэд.

МыутІэ культурэм хахъэхэрэр ягъэпсыкІэклэ анахь къахэщых. Къышкым къышчыгъотыгъэ джэрз хьулыфыгъэ скульптурэу сантиметри 4-м тлэкІу ехъурэр (сур. 17) занкІэу ишыгъэу, пагъэу, ылэхэр ылчанэ итыхэу, шхъафитэу щыт. Илэс 2400-рэ фэдизырэ чІым зычІэлъым ышхъашъо уцышъоу теулымыкІи тэхъокыкыгъ. Ылэпкълэпкъхэм Іапи лъапи апышыхьагъэп, ышхъэ хъурэяшъоу гъэпсыгъэ, нэхэри, пэри, жэри илэхэп. Мыр пшэрылым пашлэщтыгъэ, ыкыбыкІэ пылгъэпІэ гъуанэ ил.

Цушхъэ теплэу зилэ пкыгъоу (сур.18) пшэрылымным хэшлагъэщтыгъэр Мартэ бгышхъэ къэхэлэжъым къышчыгъотыгъ. Сантиметриц нахь иинагъэп, гъуаплэм хэшлыкыгъ. Бжэкъожыехэр къыпэщых, нэхэр, тхьакълумэхэр, пэбзыджынитлэу илэх, цыхэр зэрэтетхэр къыуагъашлэу жгъэеу ышхъагъэ зэфэдэкІэ хэгъэтхыгъэхэр тешыхьагъэх. Ыбгъуитлэу пшыгъухэр зыпылтыштыгъэхэу гъуанэхэр хэыгъэх. Мыщ фэдэ цушхъэ дышгъэ пшэрылым хэшлагъэу Къэрэгъодэ Іуашхъэ илэсышгъэм ехъукІэ узэкІэ-Іэбжыкыбэу къышчылажыкыгъагъ.

Дышгъэ шы цыкълухэу дэбжыкыуахшлэхэр (сур. 5; 8.) ядэхэгъэкІэ Улэпэ Пегасым ебгъэпшэнхэу пльэкІышт. Пегасыр къызычлахыгъэ илэс дэдэм къагъотыгъэх. Мартэ бгышхъэ тегъыштыгъэ Іошхъэ лъхъанчэр къеохи псым зельэсыхъэм зэшыхэу Гъонэжыкыбэ Азмэтрэ Аскэрырэ яхатэ пэчынагІэу кІэй лъапэм къащыпэкІэфагъэх. Апкыхэр дышгъэ тенэчим хэшлыкыгъэх, акІоцІыхэр нэкІых. Лъакъомэ ачІыпІэмэ пшэхъуу благагъэхэр, апаклэмэ шылгъа-

17

бжэр къагъэнафэу, пІуакІэу хъураехэр апышлагъэхэу, апыгъэпытыхьагъэх. Зым пшгъэхуитф, адрэм пшгъэхуи апышлагъэх. Лъакъомэ анэмыкІэу шхолур къагъэлъагъэу зым ыжэ — зы пшгъэху, адрэм — тІу дэлэ. Тфы зыпылтыр нахь гъэкІэрэклагъ, ыбгъухэм къэгъэгъэ тхъэпитфыхэр атешыхьагъэх, шхор зэрэтелтыр къыуагъашлэу дышгъэ псыгъохэр тегъэпытыхьагъэх. Атхьакълумэ пакІэхэр зэфэагъэхэу мэстэ гъэщыгъэхэр апыгъэчыыхьагъэх. АпекІэ псыгъохэр апхэкІымэ яклух. Ахэм афэшлыгъэ гъуанэмэ дышгъэу къэгъэщыгъэхэу арыгъэуагъэхэм а мэстэ пакІэхэр ашІогадзэхэш бгъэхэлум фэдэу зэшлуагъанэх ыкІи шым ыкІэ фэдэу мэхъух. Тхьакълумэхэр пружинэмэ афэдэхэу мастэмэ уфэупцІагъэ къараты.

18

УИКЪУАДЖЭ ИТАРИХЪ ОГЪЭЛЪАНИА?

Джыри укыызтегушылэн икъун фэдиз тичылэ къышчыдгъотыгъэу шыІ, хэгъэгу чыжъэхэм къарашыгъэхэри ахэтых. МыхэмкІэ къэдгъэлъэгъонэу тызыфаер адрэ къуаджэхэм ащытІэхэмэ Улапи Тэуи-хьаблэ афэдэхэу зыгорэхэр къызэрашыбгъотыгъэхэу пльэкІыштыр ары. ТичІыналъэмэ археологие байныгъэу ялэхэр зэхахъомэ тарихымыкІэ хэгъэгу цІэрылохэу Мысырым, Грецием, Китаим, нэмыкІхэм ясатырэмэ тахэуон тлэкІышт, тикультури тиискусствэи нахь лъагъэу заІэтышт. Зигугъу къэтшыгъэхэр зэкІэ адыгэмэ ялэшлагъэх, зы чылэгъо-жый, Тэуи-хьабл, къышчыдгъотыгъэхэр.

Цыфмэ «чылэ чылэ нахь сэ сичыл» алуагъ, арыш, тыкызышхъу-гъэхэу тигупсэу къуаджэхэм яклэныжхэр дгъэлэплэнэу тыфаемэ, хэти зэрыгушхон икъун ил, ау ахэр ыпэрапшлэу къычІэпхыжынынхэу фае.

Илэсыбэрэ археологхэм Іоф задэсшІэм тичылэ имызакъоу Адыгеим ичІынабэмэ ащытІагъэмэ сахэтыгъ. Слэгъуэгъэмэ, къычІэтыгъэмэ афэгъэхыгъэу апэрэу адыгабзэкІэ археологием фэгъэхыгъэу тхыль стхыгъэ, сурэти 150-рэ хэт, гуцылалги игъус.

Лъэпкъ пэпчъ гушхъэлэжыыгъэ хэушхъафыкыгъэ гъэнэфагъи, Іэшлэгъэ хьалэмэтхэри илэх. Зым илэжыыгъэ ыгъэбэгъуагъэу зэрэдунаеу щызэлъашлэ, адрэм илэр зымы ышІэрэп. Тэ, адыгэхэм, тятэжъ пашгъэхэм дышгъэ кІэныжъ бай къытфыщанагъ, ащкІэ хэтырэ лъэпкъи ыкыгъуу тыкыожажышгъэп. Ар тьдэмышхъахэу кІэтыугъоеныр къыттефэ.

ТЭУ Аслъан.

Археолог, Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей инаучнэ Іофышлэ шхъаІ.

Саугъэтхэр Мыекъуапэ щытлъэгъущтха? — гъээзетеджэм джащ фэдэ упчлэ къегъэуцу

Илъэс къэс Хэгъэгу зэошхом советскэ народым Теклюныгъэр къызыщидихыгъэ мафэр хэдгъэунэфыкы зыхуклэ ренэу мыхэр къэтэлэх: «Хэти ащыгъушпагъэп, сыди ащыгъушпагъэп», «Ти Родинэ фэ-зэуагъэхэм ыкли къэзыухумагъэхэм афэ-мышлапхъэ щылэп», «Заом кымыкы-жыгъэхэм шъхашэ афэтэшлы», «Советскэ дзэкълэлхэм лыхужьныгъэхшоу зэ-рахъагъэр егъашлэми тыгухэм арыллышт». Джарэуштэу мары илъэс 65-рэ мэхъу илъэс къэс а гушылэхэр къызытлэхэрэр.

Уфэмыеми упчлэ къэуцу: сыдигъуа адэ а гушылэ дэхэ тэрэзхэр гъэцклагъэ зы-хъуштхэр, сыдигъуа ти Адыгей советскэ дзэкълэлхэу заом щыфэхыгъэхэм атефэ-рэр зэклэ зышафашлэштыр? Сэ зэрэсшлэ-рэмклэ, тиреспубликэ къыгъэгъунэрэ чы-плэм советскэ дзэкълэлхэм егъашлэми мыклодыжышт лыгъэу зэрахъагъэр къэ-зыгъэлъэгъорэ саугъэтхэр ыкли обелиск-хэр, лыхужьхэр зыщагъэтллыгъгъэ чыплэхэм атет саугъэтхэм афэшъхъаф, щыплъэгъуштгъп. Сыда Адыгейм щыщ дзэкълэлхэу теклюныгъэр къыдзыхыгъэ-хэм лыхужьныгъэу зэрахъагъэр ащы-мыгъушпэным фэгъэхыгъэ саугъэтхэр афэгъэуцугъэнхэр атефэрэба?

Е нэмыкІ щысэ тшэн. 1941-рэ илъэ-сым заом ащэныр зытемыфэхэу ежъ яшлэигоныгъэклэ Адыгэ шыудзэ полкэу Кубанскэ корпусым хэтэу Кушевскэм джэ апэу заом Лухъэгъагъэу, Прагэ нэс лыхужь гъогу шлагъо зыклогъэу, Кав-казыр, Дон, Украинэр, Белоруссиер, Польшэр, Румыниер, Венгриер ыкли Че-хословакиер шъхафит шлыжыгъэнхэм зишъыпкъэу хэлъжагъэр зэхашэгъагъ. Заом гъэхъагъэу щышлыгъэхэм афэшл а полкым гвардейскацлэр къыфаусыгъагъ, Быракъ Плыжыным иорден, Кутузовым иорденэу я 3-рэ степень зилэр, Александр Невскэм иорден ыкли щытхъуцлэу «Ба-рановичский» зыфилорэр къыфагъэшъ-шэгъагъэх. Апшэрэ Главнокоманду-ющым иприказхэм Кубанскэ къэзэкъхэм шлүфэс уцогъу 18 къащырихыгъ ыкли джащ фэдизрэ Москва ащ пае салютхэр щатгъэх.

Мыш джэным хэгъэунэфыкыгъэн фае заом шыудзэ полк 250-м ехъоу хэлъжа-гъэхэм ащыщэу 60-м гвардейскацлэ къы-зэрафаусыгъэр. Ау ахэм ащыщэу 7-р ары нылэп анахь къызэрахъагъэхэм фэшл 2004-рэ илъэсым томи 8 хъоу къыдэкы-гъэ Урысые дзэ энциклопедием щыха-гъэунэфыкыныхэм ифитыныгъэ зилэ хъу-гъэхэр. Анахь полк дэгъоу ащ фэдэу алы-тагъэхэм ифэшъошэ чыплэ ащэубыты ти Адыгэ полк. Ащ зэо лъэхъаным быракъэу илагъэр джы Улэшыгъэ Клуачлэхэм я Гу-пчэ музей члэлъ. Арышъ, сыд пае а быра-кым фэдэ шлыгъэу Адыгейм имыла, ащ полкым лыхужьныгъэу зэрихъагъэр агу ренэу къыгъэкыжыынба, ащ фэдэ быракъыр республикэм зэклэ Иофхъабзэу цызэхашэхэрэм къащагъэлъагъозэ ашлы-м плуныгъэ мэхъэнэ ин илэнба?

Зэрэщытмклэ, ащ фэдэ полкым лъэ-шэу урыгушхон фае, ау ащ игугъу мз-фэкл зэхэхъэ горэм шашлыми ары ны-лэп, ащ фэдэ чыплэхэм полкым ыцлэ къы-щырало нахь, ащ итарихь гъогу пстэуми зэлыгъэшлэгъэным ренэу хэти пылъэп. А полкым тичыплэгъу нэбгырэ 1200-м ехъу хэтыгъ, ахэм янахьыбэр заом къы-хэкыжыгъгъп. Сыда ахэм афэгъэхыгъэу тэ тшлэрэр? Хэт щыщыгъэха ахэр?

Сэ къызэрэзгуылорэмклэ, а полкым тильэпкыкыкы тырыгушхон фае, ащ дзэ щытхъу дахэу пылгыр къыушыхъатэу саугъэт фэгъэуцугъэныр къылъжыгъ. Сы-да Ханскэм дэт еджаплэу а полкыр зы-щызэхашэгъагъэм, Дондуковскэу зэо ужым полкыр зыдэтыгъэм шлэж пхъэм-бгъухэр зыклащытымылэгъухэрэр?

Ащ фэдэ гухэлъыбэхэр къэбар жъу-гъэм иамалхэм къазэрэщыстхыгъэр зэп, ау хэти сыкызыэхыхыгъэп, а Иофыгъохэм язэшлэхын фэгъэзагъэхэми джэуап го-ри къатыжыгъгъп. Джарэуштэу уахътэр макло.

ГухэкІ нахь мышлэми, джыри къэлэ-гъэн фаеу мэхъу зэклэ Советскэ Союзым и Лыхужьхэм, дзэкълэл Щытхъум иор-ден истепени 3 зилэхэм, Социалистическэ Иофшлэхэм и Лыхужьхэм ыкли Уры-сыем и Лыхужьхэм лыгъэу зэрахъа-гъэм епсыгъэ саугъэтхэр зэрэтимылэхэр. Адыгейм ыцлэ чыжъэу зыгъэлугъэ иклэ-лэ плугъэхэу Социалистическэ Иофшлэ-клэм и Лыхужьхэу И. К. Сединэу заом иилъэххэм чыдэгъэ промышленностым инаркомат пэщэныгъэ дызезыхъэщты-гъэм, полковникэу заом хэлъжагъэм, Бы-ракъ Плыжыным иордени 5 къызфагъэ-шъошагъэм, реактивнэ авфационнэ тех-никэр алэ къырагъэхъанымклэ пионерыгъэ-хэм ащыщым, апшэрэ пилотажым има-стерэу И. Т. Бригидиным яфэшъошэ щыт-хъур афэтлоныр къалъжыгъэба? Илъэс 22-м къыклоцІ Адыгэ хэкүм пэщэныгъэ дызезыхъэгъэ, заом лыгъэ хэлъэу хэлэ-жыгъэ, хэкүм гъэхъэгъэшлүхэр ышлын-хэм клэщакло фэхъугъэ, заом ыкли Иоф-шлэным къащыдихыгъэхэу ордени 10 зи-лэгъэ, цыфхэм лытэныгъэ ин зыфа-шлыр Бэрэдж Нухъэ ифэшъуашэба аужырэ илъэххэм зыщыпсэуэгъэ унэм шлэж пхъэмбгъу цыклоу рауллыгъэм фэшъхъафэу игугъу бэклэ нахьышлоу пшыныр?

Шлэж пхъэмбгъухэмклі гушылэ заул. Лъэшэу сшлэгъэшлэгъоныгъ Адыгеймклэ ыкли Кубаньклэ Социалистическэ Иофшлэ-клэм и Лыхужь щытхъуцлэ апэу къыз-фагъэшъошэгъэ, заом ишъыпкъэу хэлэ-жыгъэ, щытхъуцлэхэр зилэхэ мэшлоку гъогу Иофшлэу Делэкъо Алыи ащ фэдэ пхъэмбгъу фэшлыгъэным ехьыллэгъэ Ио-фыгъом тытегушылэ зэхъум ащ фаехэм ежъхэм яахьшэклэ е спонсорхэм къара-тышт ахъшомдэу ар арагъэшлыми хъу-штэу зэралоштыгъэр. Ар сыд фэдэ шап-хъа зэрыбгъэуцон плъэкыштыр? Иофыр гъэшлэгъонэу къызэпэуцо: ахъшэ уылэ-мэ — пхъэмбгъур чылэшт. Ау унымылэ-мэ? Ащ фэдэ коммерческэ еклолакІ а Иофым фэшлыныу щытгъп, ар къэралы-гъом имылкыкІ зэшлөпхын фае, арэу-штэу зымыхъукІ, гъэхъэгъэ инхэр зилэ цыфхэм ащыщыбэхэм яфэшъуашэм лы-кІахъэу ацлэ емылауагъэу къэнэн ылъэ-кышт.

Джыри зы Иофыгъо сыкытемыгушы-лэ слъэкыштып. Советскэ Союзым и Лыхужьэу подполковникэу А. И. Ге-раскиным (Усть-Лабинскэ къыщыхыгъ) 1933-рэ илъэсым Мыекъопэ мзэ-техни-ческэ техникумыр къыухыгъ. Ащ фэшл техникумщытхэр (джы МГТУ-р) зычлэ-тыгъэ унэм шлэж пхъэмбгъу рауллы-нэу сыклэлълугъ. Мыекъуапэ ар зэрэше-джагъэр къэзыушыхъатырэ документхэр архивым къыхэхыгъэх, лыхужьным исурэт къэзгытыгъ, ащ шылэныгъэ гъогу къыкІугъэр къызыщыслотэгъэ тхыгъэ гъэ-зетэу «Советская Адыгея» зыфилорэм къызгъэхъагъ, ау зымы сигухэлъ къыды-ригъэштагъэп.

ГухэкІ нахь мышлэми, лыхужьны-гъэхшо зыщызэрахъэгъэ уахътэу къы-зэтынэкыгъэми заом илыхужьхэми джырэклэ шъхъэклафэ ыкли лытэныгъэ зэрафэтшлэхэрэм уыгъэрэзэнэу щытгъп. ЫпшэкІлэ къызфэслөгъэ Иофыгъом ишы-клэгъэ пхъэмбгъур агъэуцоу, ащ Усть-Ла-бинскэ ыкли Краснодар къарыкышт хьакІэхэр къырагъэблагъэхэу мэхъанэшхо плуныгъэмклэ зилэ Иофшлэнышу зэшла-хын альэкыштыгъ. Адыгеймрэ Кубань-

рэ ащыпсэухэрэм азыфагу зэкъошныгъэу ыкли зэдэлъжэныгъэу илхэр а Иофымклэ нахь бгъэпытэнхэ плъэкыныу щытыгъ. Тиреспубликэ лытэныгъэу къыфащлы-рэм ащ хигъэхъоштыгъ, кубанскэ къэзэкы лыхужьным ыцлэ ифэшъошэ чыплэм рагъэуцоштыгъ. Ау арэуштэу хъугъэп.

Сэ сишлөшлыкІ, Лыхужьхэм я Щыт-хъу аллее игъэпсын егупшысэгъэным игъо къэсыгъ. В. И. Лениным ыцлэ зы-хъырэ плошадым плитэхэу е щитхэу зэкІэ заом и Лыхужьхэу, Социалистическэ Иофшлэхэм и Лыхужьхэу ыкли Уры-сыем и Лыхужьхэу зыцлэхэр щытхъукІэ ралохэрэр дышъэ хъарыф инхэмклэ зы-тетхагъэхэр шыгъэуцугъэхэмэ тэрэз хъу-нэу сз къысшлөшлы. Сэ сиелпыкІэкІ, ар цыфхэм агу лъэшэу рихъыштыгъ, етІани а лыхужьхэр ахэм анэгу ренэу клэтыштыгъ.

АлонкІ хъун мы тхыгъэм иавтор бэмэ афаеу. Ары, сэ сыушъэфырэп арэуштэу зэрэщытыр. Мы къаслохэрэр зэкІэ къы-делъытэх Къэралыгъо Думэм 1995-рэ илъэсым мэлъылфэгъум и 19-м ыштэ-гъэ законым. Ащ мырэуштэу еджагъэх: «Хэгъэгур къэзыухумэзз хэкІодагъэхэм яшлэж егъэшлэрэу щытыным фэгъэхы-гъэ закон». Ащ къызэрэщилорэмклэ, зи-щытхъу Іэтыгъэнхэ фаехэм ащыщых зэо зэфэшъхъафэу шылагъэхэм ахэлъжагъэ-хэр, дзэм хэтхэу пшъэрылэу ялэр агъэ-цаклэзэ фэхыгъэхэр, хэгъэгур къаухумэзз улагъэу кытырашагъэхэм ыкли узэу къа-фыкыкыгъэхэм зидунай зэригъэхъо-жыгъэхэр, гъэрэу аубытыхи кІодыгъэ-хэу зи Родинэ ренэу фэшъыпкъагъэхэр. Джащ фэдэу хэгъэгур къаухумэзз объе-динениехэу, соединениехэу ыкли учреж-дениехэу анахь гъэхъагъэ зышыгъэхэм, заохэр зыщыклогъэ чыплэхэу, тыхэгъэу щыпсэухэрэ цыф лъэпкэ зэфэшъхъаф-хэм къагъэлъэгъогъэ лыгъэу тарихым хъхъагъэр цыфхэм ащымыгъушпэнхэм-клэ ащ фэдэ Иофыр зэшлөхыгъэмэ лъэ-шэу ишлэуагъэ къэкІошт. Ащ къыхэкІэу я 9-рэ Краснодарскэ пластунскэ мото-стрелковэ дивизиеу Адыгейр шъхафит зышлыжыгъэм ыкли зэоуж илъэсыбэ-хэм къакІоцІ къалэу Мыекъуапэ дэтыгъэм ыцлэ гъэлъэллэгъэным фэгъэхыгъэхэр, мемориальнэ музейхэр гъэпсыгъэнхэр, выставкэхэр зэхэщэгъэнхэр, заохэр зы-щыкІорэ чыплэхэм шлэж тамыгъэхэр ащыгъэуцугъэнхэр, хэгъэгум иухъумакло-хэм яхьыллэгъэ тхыгъэхэр къэбар жъу-гъэм иамалхэм къащыхъуыгъэнхэр, ис-кусствэм ыкли литературэм япроизведе-ниехэр шылэ шлыгъэнхэр, хэкІодагъэхэм альэкъуацлэхэр ыкли ацлэхэр псэуплэ чы-плэхэм, урамхэм ыкли плошадьхэм, гео-графическэ чыплэхэм, предприятиехэм, организациехэм, егъэджэплэ учреждение-хэм ыкли нэмыкІхэм афэусыгъэнхэр зэ-хэщэгъэнхэ ыкли гъэпсыгъэнхэ фае.

А законным къызэрэдилгытэрэм тетэу федерацием исуъектхэм ежъхэм яшэп-хъэ-правовой актхэр рахъухъанхэ фае, ау сэ къызэрэсшлэрэмклэ, ащ фэдэ доку-ментхэр Адыгейм джыри илэхэп. Зыгорэ-клэ сыхъэкъомэ, ахэр цылэхэу щытмэ, сыда ащыгъум Иоф зыкламышлэрэр? Джы аужырэ. Законным къызэрилорэмклэ, дзэ-кІоллэхэу кІодыгъэхэм яшлэж тарихым къыхэгъэнгъэным фэгъэхыгъэ Иофшлэ-хэм пэщэныгъэ адызезыхъан фаер пра-

вительством щылэ специальнэ органыр ары, ащ фэдэ орган Адыгэ Республикэ-ми илэн фае. Ау арэуштэу Иофыр гъэпсы-гъэмэ сэ къэслон слъэкыштытгъп.

Нафэ къызэрэхъугъэмклэ, а законыр гъэцкІэгъэным фэшл заом итарихь ыкли советскэ дзэкІоллэхэм лыхужьныгъэу зэрахъагъэр дэгъу дэдэу пшлэнхэ фае. Ащ фэшл ушэтын Иофшлэныр дэгъоу зэхэмы-щагъэ хъуштгъп, ау ар, гукъау нахь мы-шлэми, зэрэхъэщагъэм джырэклэ уигъэ-рээзнэу щытгъп. А Иофшлэным Адыгэ рес-публикэ институтэу гуманитар ушэтын-хэм апылтым зыфигъэзэн фаеу сэ сэлъы-тэ. Сыда джы къызнэсыгъэм ушэтын Иоф-шлэ инэу, научнэ лъапсэ илэу Адыгейм илэжыақІохэм заом илэхъан Иофшлэ-ми заор зыщыклогъэ чыплэхэми лыгъэу ащызэрахъагъэр къызыщыгъэлъэгъуагъэр зыкытимылэр? Сыда дзэ-тарихь произ-веденияхэу заом фэгъэхыгъэхэр къыз-кыдамыгъэкыхэрэр? Хэта пэрыохъу хъурэр Къэбэртгэ-Бэлыкъарым, Осетием, Краснодар зэрашлэрым фэдэу заом хэ-лэжыагъэхэм къаегушылэрэ сборникхэр зэкІэлыкІохэу къыдэгъэкыгъэнхэр зэхэ-щэгъэным?

Сыушъэфырэп, илъэсищ хъугъэу тхы-лэу «Адыгейм илэзкІолл щытхъу» зыфи-лоу дзэкІолл Щытхъум иорденищ къыз-фагъэшъошагъэхэм афэгъэхыгъэу стхы-гъэр зэрэщылыр. Ар къыдзэгъэкІын слъэкырэп. Кыныбэ къыпыкІэу ащ сыз-щыпылыгъэ уахътэм ыуж 2008-рэ илъэ-сым къыдагъэкІынэу планым хагъэуцо-гъагъ. Ау къыдэкыгъгъп. Къызэралорэм-клэ, кризисыр пэрыохъу хъугъэ. Сэ спон-сорхэу зиахъшэкІэ тхылыр къыдзэыгъэ-кыштхэм салыхъуныр зыкли къызгъэ-кІурэп.

Лыхужьныгъэу тицыфхэм зэрахъа-гъэм сыкытегушылэзэ хэсымыгъэунэфы-кыны слъэкыштытгъп Шэуджэн районым ад-министрацием ипашэу Хъуажъ Налбый Иофэу зэшлүхыгъэр. Пшоуцогъо ащ лэлэу сйлэу сеоллагъ, ПшоуцогъумкІл лъэшэу къысфэчэфэу къыспэгъокыгъ, силъэлуи къысфигъэцкІагъ. Апэрэмклэ, ащ сы-зеоллагъэр Теклюныгъэм ия 60-рэ илъэс тызщыпэгъокыгъэ лэхъаныр ары. Нал-бый ишлэуагъклэ Советскэ Союзым и Лыхужьэу В. С. Лозовым исаугъэт къуаджэу Хъакурынэхъаблэ шагъэуцугъ, къутырэу Михайловым дэт еджаплэр зы-члэт унэу лыхужьыр зыщеджагъэм шлэж пхъэмбгъуи рауллыгъ. 2008-рэ илъэсым Налбый лъэшэу ишлэуагъэ къы-гъэкІуагъ Советскэ Союзым и Лыхужь-жэу П. И. Чаловэу къуаджэу Хъакурынэ-хъаблэ илъэси 10 щыпсэуэгъэм ыкли Мам-хыгъэ гурыт еджаплэр къэзыухыгъэм а еджаплэр зычлэт унэм шлэж пхъэмбгъу елүллыгъэным фэгъэхыгъэ унашъо шлы-гъэнымклэ.

Джащ фэдэу Мамыекъо Кимэрэ Пшы-датэкъо Ризорэ лъэшэу сызэрафэрэзэр къасло сшлөиу. Ахэми лъэлөу афысІа-гъэхэр игъом дэгъоу агъэцкІагъэх. Ау фэшъхъаф район администрациехэм ярайонхэм дзэ-патриотическэ Иофшлэныр ащызэхэщэгъэнымклэ ыкли лыхужьны-гъэу тицыфхэм зэрахъагъэр егъэшлэрэу тарихым къыхэгъэнгъэнымклэ лъэлөу сйлэхэм язэшлөхын фэгъэхыгъэу ашлагъэ щылэп.

Хэгъэгу зэошхом итарихь, тидзэкІолл лыхужьхэм яшлэж ащ фэдэ фыщыты-клэ афытилэштмэ, дзэ-патриотическэ Иоф-шлэныр бгъэлъэшын плъэкыштытгъп ыкли псэухэмрэ хэкІодагъэхэмрэ апашъхэ пшъэрыл шъхъалэу щытилэр гъэцкІагъэ хъуштгъп. Ащ фэшл Иофшлэгъэ гъэнфа-гъэхэр щылэнхэ фае, ахэм хабзэм зэкІэ икьутамэхэр, къэбар жъугъэм иамалхэр, тиреспубликэ инаучнэ ыкли итворческэ кІуачлэхэр ахэгъэлъжэгъэнхэ фае.

Адыгэ Республикэм игупчэ къалэу Мыекъуапэ саугъэтхэм ыкли обелискхэм къагъэдахэу шлыгъэным, къалэм тари-хьым ижъ ренэу дэтыным, ащ тинарод та-лантэу ыкли лыгъэу хэлъыр къылотэным, тятэжъхэу, тятэхэу ыкли тшынахыжъхэу зышлэныгъэ шъхъамысхэу ти Родинэ фашизмэм щызыухумагъэхэм якъэбар зэкІэми ядгъэшлэным тишъыпкъэу та-пылтын фае.

СЫДЖЫХЪ Хъазрэтбий.
Тарихь шлэныгъэхэмклэ кандидат,
Адыгэ Республикэм инаслуженнэ
журналист, Хэгъэгу зэошхом ивете-
ран, отставкам шылэ полковник.

ЛИТЕРАТУРЭМРЭ КРИТИКЭМРЭ

*(Къызыкълэыкълорэр
щылэ мазэм и 23-м
къыдэжыгъэ номерым ит).*

НэмыкI Иофым кыыхэмы-хъажьми, ежъ ынитлукI къы-лэгъугъэм ар дэгъоу кыгу-ригъэуагъ. Апэрэу кыльгъугъэр цыф тхымыкIэр, хыльгъэр зэкIэ зышшэ дэлыр, зыфэхъу-рэр, зэрихъабзэу, зэлъпаорэр къалэм иурамхэм зэрэтизыр ары. Ахэр чэщым екъузыла-гъэхэу а къалъпаохэрэм афэ-пщылIыгъэхэу, джыри а зи-усхъанхэм яфэло-фашIэхэр — хыльгъэри псынIкIэри — зы-гъэцэкIэрэ цыф цыкIлукъ.

Шъхъае аркъодыеу ахэмэ, а цыф цыкIлукъ, ящылакIэ, ядунае зыфэдэр, зэфэмыдэны-гъэ щылакIэм ыкIоцI тхымы-кIагъоу щачцэчырэр къэпшIэ-нэу щытыгъэп — щылакIэм нахъ куоу ухъан фэягъ. Ар ежъ ынитлукIэ кыльгъугъэ учреждение горэхэм Иоф ащишIэнэу зэхъум — хъалыгъу бзыгъэу ышхыщтыр кыгъэхъэным фэшI. Джары «Петербург пове-стхэми» къежъапIэу, къэ-хъупIэу афэхъугъэри. Е нэмы-кIэу къаплэмэ, Гоголыр урыс пи-сателэу хъуныр ыкIи Урысыем ищылакIэ, икIэралыгъо гъэ-псыкIэ, ицIыф зэфыщытыкIэ-хэр гъунджэм къищырэм фэдэу кыгъэлъагъоу кызыщыригъэ-жъагъэр джа «Петербург пове-стхэр» ары. ИшIошIэр нэры-лэгъумрэ зэлукагъэх, зэутэ-кыгъэх, кышIошIырэр зэрэ-пкIыхэр, щылакIэр зэрэпсыхъо шIоркъыр кыльгъугъэ.

А лъэныкъуитIу зэпыщтыр повестхэм лъапсэу, купкIэу, сюжету афэхъугъ. Ар кыб-гурегъало Петербург итемэ ехыллэгъэ повести 5-р кы-зэрэзIуихыр «Невскэ прос-пектми». «Невскэ проспектым нахъышIу зыгори шыIэп» — джарэщтэу повестыр кыре-гъажъэ. ЕтIанэ ащ идэхэгъэ кыфэмыухэу кылуагъэ. Зэрэ-баир, зэрэгъэшIэгъоныр, зы-фэбгъэдэн зэрэщымылэр. Арэу-щтэу зегъэлэтыгъэу щыгъу-шхо пIухъэу проспектым ищытхъу кызылотахэкIэ моу-щтэу повестыр къеухыжъы: «Е-е, а Невскэ проспектым шъушымыгугъ... ЗэкIэ пцIы, зэкIэ гугъэ нэпцI, зэкIэ а кы-зэрэпшIошIырэм фэдэп».

ДжаушIтэу Невскэм, Петер-бург иапшгъэрэ проспект икIэ-гъэлъэгъон кызызэригъажъ-рэмэр икIэхэрэ здашIэрэп, зэ-пыщытых, зэгурылхэрэп. Джащ фэдэу сюжети, компо-зицери, геройхэм язэфышы-тыкIэхэри гъэпсыгъэх. Мы про-изведением нэмыкIу Петер-бург кэлэлэхом епхыгъэ по-вестиплIми джа зэпэгъуэуцун шыкIэр ащегъэфедэ авторым. Фантастикэми, юорми, сати-рэми яамалхэр цигъэзыехэрэп, ау ахэр Гоголым ищыкIагъэхэу зыкIэхъухэрэр шыыпкъагъэ хэлъэу, тэрэзэу, зэрэщыгъэу кы-гъэлъэгъоным пай. Джащ кы-хэкIэу повестхэу «Пэ» ыкIи «Зышхъэ зэкIокIыгъэм итхы-гъэхэр» зыфилохэрэми фанта-стикэм ипкъыгъохэр къахъщых. Ау повестэу «Шинелым» хэт героеу Акакий Акакиевичым ишинель кыфыхыгъэ тхы-мыкIагъор хэпхыни хэлплъхы-ни шымылэу ежъ щылакIэм исурэт шыыпкъэу, ащ икуупIэ кыыхэкIыгъэ сюжетэу щыт, къэугупшысыгъэ хэлъэп.

Адэ сыда мы повестхэм Гоголым шIуагъэу кыфахы-гъэр, тхэкIошхом итхэн сыда кIэу кыыхагъэхъуагъэр ыпэкIэ ытхыгъэхэу «Къутырэу Ди-канькэм пэблагъэу щыкIорэ пчыхъэхэр» зыфилохэрэм ялты-тыгъэмэ. Мы упчIэхэм махъа-нэ ямылэу джау кызызрыкIо упчIэ къодыхэу щытхэп. Сы-да зыпIокIэ Петербург фэгъэ-хыгъэ повестхэр тхакIом итворчествэкIэ лъэхъаныкIэу хъугъэ. Зы лъэныкъомкIэ, Укра-инэм итематикэ къебэкъуагъ, IэкIыб кышIыгъ. Ащ дыри-гъаштэу, игъусэу романтизмэ-ми, а къэгъэлъэгъуакIэм тетэу украинэ щылакIэр кызызригъэ-лгъагъоштыгъэми «тхъаегъэ-псэу» риложыгъ. Ащ ишIуа-гъэкIэ щылакIэу кIорэм икуупIэ шыыпкъэм хэхъанэу, ар ипо-вестхэм ятемэу хъугъэ. Пе-

хъашт хъуштышъ, ыуж текIы), комедием итхын кIыхъэ-лыхъэ зыримыгъэшIэу Гоголым ри-гъэжъагъ, цIэу фиусыщтым егупшысагъ, ау кызызфэкуагъэр «Ревизор». Мыщ ыпэкIи авто-рыр драматургием пылгыгъ: «Владимир ия 3-рэ степенир», «Псэлтыхъохэр» зыфэллошIтхэр, джащ фэдэу зы акт нахъ мы-хъурэ пьесэ цыкIлукъэр ытхы-гъэх.

Шыыпкъэ, мыхэр (зэхъугъо-гъэу уахаплэмэ, уасэ афэп-шымэ) урыс сценэм ыпэкIэ мымакIэу щалъэгъугъахэу, те-атрэр зикIасэу кIохэу, ащ кы-гъэлъагъохэрэм ясэжыгъэхэу еплъ зэпытхэрэм агъэунэшкIу-жыгъахэу, зэзэщыжыгъэхэу щытыгъэ водевилъ-комедие нэкIэхэу зи зыкIоцIымылхэм зыкIи афэдагъэхэп. Ежъ авто-рыр зыхэт щылакIэм ятемэкIи

усэкIошхом кыыригъэлъэгъугъэ гъогум Гоголыр фэшъыпкъагъ — ащ комедием кIуачIэ кы-хильхъагъ.

А шыыпкъагъэм кыыхэкIэу, епхыгъэу «Ревизорым» пье-сэм мыухыжъын гъашIи иIэу хъугъэ. Мары джы тинэрылгъэ-гъушъ, ар шъхъашъорыкIохэу, щылакIэм пэчыжъэхэу тхыгъэ-хэм къахъуллэрэр непэ ащ къе-хъуллагъэп. Мы комедиер уахъ-тэу кызыхъэхъухъагъэм, къэ-зытыгъэм хэкIодэжыгъэп, зы-дихъыжыгъэп — охътэ гъо-гу зэхэпцагъэу илээси 170-рэ кыкIуи, кызыэпичи, игъурзэ пытэу, куоу тилъэхъанэу зэхъо-кIыныгъэшхохэр зыфэхъугъэм щыридыхыгъ. Пьесэм (пьесэм имызакъоу итворчествэ зэрэ-псаоу пштэми хъушт) идеоло-гие эфэшъхъафхэм «ятеорие» гъэрэу зыримыгъаштэу, ахэм

КЪУНЫЖЪ Мыхъамэт

ПУШКИНЫР ГОГОЛЫМ ИКИГЪЭКЪОНЭУ ЗЭРЭЩЫТЫГЪЭМ ИХЪИШЪ

тербургэу бэкIэ зыщыгугъы-щтыгъэм щыпсэурэ цыф цы-кIлукъэм ежыри кIуи ахэу-цуагъ — ИошIаплэ кымы-гъотмэ, щылэн ылъэкIышIтэп. Ари департамент горэм кы-щегъоты. Канцеляр Иофым епхыгъэу, тетхыкIыжыныр иIэнатIэу. Джашыгъум Акакий Акакиевичым ишинель фэгъэ-хыгъэ къэбарыри кыщегъэ. Ар етIанэ повестэу мэхъу, а по-вестыр урыс литературэм гъэ-хъэгъэшхоу илэ сатырхэм ашы-щэу, зэу ахэуцо. Ащ осэшхоу иIэр зыфэдэр кыыхигъэшэу Достоевскэми рыгушхоу кы-лошIт: «Тэ зэкIэри Гоголым и «Шинель» тыкыкIоцIыкIыгъ.

ДРАМАТУРГИЕР.

«РЕВИЗОР»

Ари зэу Петербург кышчы-дэхъугъэмэ ащыщ — «Ши-нель» шIагъо итворчествэ кы-лэгъыну «зыщышIыагъ». Джа-ушIтэу я XIX-рэ лIэшIэгъум ия 30-рэ илээсхэр Гоголым лъэ-хъан мафэу фэхъу ыкIи по-вестхэм анэмыкIэу драматур-гиеми ыуж ехъэ. АщкIи Пуш-киныр Iэпылэгъу кыфэхъунэу щэгугъы ыкIи усэкIошхом елэ-лэу сюжет горэ кыыритынэу. Го-голым ыгукIи ыпсэкIи зэрэфэ-хъалэлым ишыхъагъэ, ащ а лъэ-лур кыфегъэцакIэ. 1835-рэ илээсым, чъэпыогъум и 7-м, Гоголым мырэушIтэу Пуш-киным фетхы: «ГукIэгъу кыс-фэшI, сюжет горэ кыысэт, щхэн-ми мыщхэнми сыд фэдэми, ау урыс анекдот шыыпкъэу. Ко-медие стхы сшIоигъоу сIэ сы-сэу уахътэр макIо. Ар кызыз-дэмыхъукIэ, хъаулыеу уахътэр сшIокIодышIт, ащыгъум сшIэ-рэп силоф зэрэхъуштыр. ГукIэ-гъу кысфэшI, сюжет кыысэт; ащ актитф хъурэ комедие шIуа-гъэу кыытышIт, «Тхъэ сэлэ — ар шейтан щхэнэми нахъ щхэн хъункIэ».

Сыдми сюжетыр кыIэкла-хыи (а сюжетым икIэбары гъэ-шIэгъоны, ау ащ икIэлотэн кы-

ясюжеткIи техыгъэхэу, ынитIу-кIэ щилгъэгурэм кыыхэжыгъ-хэу ахэр зэрэтхыгъэхэм джэн-джэш гори хэлъыгъэп. Ащ ишIуагъэкIэ урыс драматур-гиеи театрэри шыыпкъагъэм игъогу шъхъихыгъэу техъанэу хъугъэ.

Ау арэу щытми, комедиеу «Ревизоры» а зэпстэуми апшгъэ кIуагъэ — урыс лите-ратурэр мыщ ижанрэкIэ ащы-гъум джыри зынэмысыгъэ лъэ-гаплэм нэсыгъ, драматургиеи рери сценэри кыIэгъыгъэх, ыпэ лыигъэкIотагъэх. Мыр, ежъ Го-голь дэдэми зэрилъытэщты-гъэр ары IэуытышIэ пшIыгъэ-ми, ыпшIэкIэ зигугъу тшIыгъэ пьесэхэмрэ мырырэ зы чIы-плэ зэдибгъэуэуцонхэу, мэхъанэу яIэм зы шапхъэкIэ уекIолIэнэу щытыгъэп — уасэу яIэр зэфэ-шъхъафыгъ.

АрэушIтэу ар къэзышIы-щтыгъэр, мы произведение лъэзыр урыс литературэмкIи театрэмкIи лъэбэкIукIэу, худо-жественнэ гъэхъэгъэ инэу, лъэхъаныкIэ кызыдихъэу, Гого-лым италангышхо ифэшъуа-шэу идейнэ кIуачIэ хэлъэу зэр-этхыпкъэр ары. Шыыпкъэм-кIэ, обществэм ищылакIэ нэ чанкIэ хаплъэу куоу хэхъагъ ыкIи ащ щызекIорэ хъакIэ-къокIэгъэ зэхэтыкIэхэм яконф-ликт IупкIэу, ыльапсэ лъыIэсэу кыгъэлъэгъуагъ. Е нэмыкIэу къаплэмэ, кызыухъурэхъэрэ дунаим цыф зэхэтыкIэу те-тыгъор щызылыгъэхэм ахэлъ шэн-хабзэхэр зыфэдэхэр зэфэ-хысыжъ шыкIэри, пкыырышкъ зэпкъырыхынри иIашэхэу, кыIэотэнхэр идейнэ-художест-веннэ пшъырыл инэу зыфи-гъэуцугъэр ыгъэцэклагъ. Мыщ дэжымы кышчыхэбгъэщымэ хъушт редакцием иIумэтхэу а лъэхъаным зыкIэлэмыпэ пап-цIэщтыгъэхэм сыд атхыгъэкIи алуагъэки (пьесэм фэгъэхы-гъэу) сатирикыр зэрямыдэлэ-гъэр, игъогу зэрафидэмыхы-гъэр. Зэдэлугъэ закъор Пуш-киныр ары. Джащ фэдэу урыс

къябакъуи, тэ непэ ежъ ипшгъэ-рылгъэ ыгъэцэклэнэу, идееу зы-фэбанэрэр щылакIэм щыпхы-рищынэу кыгIтылIэсыгъ. Игъо шыыпкъэуи кыгIтылIэсыгъ: а чиновникхэу зиобраз IупкIэу, шыыпкъэгъэшхо хэлъэу кы-гъэлъэгъуагъэхэр джыри щы-лэх, япчъагъэ нахъыбэжъ хъу-гъэу, ятыгъокIо къулаиныгъэ нахы нахъ хагъэхъуагъэу, къэ-ралыгъо системэм ыкупкI пы-тэу зыхагъэнагъэу мэлсэух. Арышъ, «Ревизоры» зэбэ-ныни зыфэбэнэни икIоу шыI. Хлестаковри, Городничэри, судьяу Ляпкин-Тяпкири хъоу шыIэх... Коррупциеми, Бе-линскэм «тыгъуахIохэм якор-порацие» зыфилоштыгъэми ашхъэ нахы нахъ кыалэтыгъ, нахы нахъ бэгъуагъэх. «Ревизоры» сыдигъокIи ахэм апы-щыт, ябэны.

Сыдми зыкIэху къэмылгъэ-гъорэ, шIэхэу мыкIодыжыны темэр Пушкиным шIу ылгъэ-гъуштыгъэ иныбджэгъоу Гого-лым сатирэмкIэ талантэу хэ-лыр хэукъоныгъэ фимышIэу кыльгъэуи, фигъэшъошагъ. А мыкIодыжышIт произведени-ер сатирикым зэгъэкIугъэу зэ-ритхыгъэр тинэрылгъэу. Та-лант икIу уимылэмэ, хэт сыд фэдэ сюжет кыуитыгъэкIи ащ-кIэ уасэ горэ зылэ произведение лIэшIэгъухэм къахэнэжыныу птхышъуным ушымыгугъ. Го-голыр Гогольти, ар щытхъу-шхо пылэу ыгъэцэклагъ.

Адыгэ литературэми театрэ-ми а пьесэ ин дэдэр кыалыIэ-сыгъ, къахэхъагъ, ахэм зыкъа-лэгъыныкIэ ишIогъэшхо къэ-кIуагъ. Ащ утегушыIэн зыхъу-кIэ, апэрэу зигугъу кышIыгъэн фаер, произведением издэ-кIыныр ары. Ар адыгабзэкIэ зэ-радэклэнэу зыхъугъэр Хэгъэу зэошхом ыпэкIэ ящэкIэнэрэ илээсхэр ары. А гъэр аушIтэу джау сыдми кыыхэзгъэщырэп — ащ кыфэзгъэзэжышIт.

Пьесэр зэзидзэкIыгъэр М. Чэмышъу. Жабзэу ар Чэ-мышъом зэрэзэридзэкIыгъэм ишIуагъэкIэ «Ревизорым» са-

тирэу кIоцIылым ипэпцIагъэ, ичаныгъэ IупкIэу кыбгурэIо, образхэм идейнэ гупшысэу ахырэр икIуекIэ кыплъэлэсы. Ар кыушыхъатэу чыжъэу сымыкIоу эпиграфэу Гоголым пьесэм фишIыгъэм теплэын: «На зеркало нече пенять, коли рожа крива» (народым игу-щылэжымэ ащыщ) зыфилохэр. Ар дэгъоу тыригъафэу ыкIи щэроу адыгабзэкIэ Чэмы-шъом моушIтэу зэридзэкIыгъ: «О унэлэуемэ, гъунджэм те-мылхъ». Урыс гушIыжыыр адыгэ гушIыжыым фэдэ къа-бзэ ышIыгъ.

Текстыри Iэпэлэсэныгъэ хэ-лэу, репликэхэмкIэ драма-тургым игупшысэхэр, образхэм яхарактер кыплыгъэIэсэхэу, жэбзэ зэкIукIэ зэридзэкIыгъ.

Къэлогъэн фаер мыщ ыпэ-кIэ мы пьесэр Еутых Аскэр Москва театралнэ институ-тэу Луначарскэм ыцIэкIэ щы-тым Адыгэ студиен шеджэхэ-рэм къагъэлъэгъоным фэшI 1936-рэ илээсым зэрэзэридзэ-кыгъагъэр ары. Спектаклэр зэ-рэстудиеу кышIыным пае зы-гъэуцугъэр доцентэу К. Я. Ту-поноговыр ары. Пьесэр адыга-бзэкIэ кыыхауыгъэп — Iэпэ-рытхэу сценэм пае студиенрэ театрэмрэ къафэнэжыгъагъ.

Институтыр къэзыухи къэ-кIожыгъэхэм 1941-рэ илээсым театрэм исезон «Ревизорым-кIэ» Мыекъуапэ кышчызIуа-хыгъ. Ау Хэгъэу зэошхор кы-зежъэм, кIэлакIэхэу спектак-лэм хэтыгъэхэр зэкIэ ежъхэр кIэлъэлухи, фронтым зэкIохэм ыуж, адыгабзэкIэ къагъэлъэ-гъожыгъэп — урысыбзэм те-хъэжыгъэх. Тупоноговым Го-родничэм ироль кышIыгъ. Илгъэс 70-рэ фэдиз зыблэкIы-гъэхэ уж, Адыгэ театрэм пье-сэм зыкыфигъэзэжыгъ ыкIи Къуекъо Налбый зэридзэкIи, ятIонэрэ гъэуцугъоу режиссер цIэрылоу ХъакIэгъогу Къэсэй пьесэр ыгъэуцугъ. Лъэхъаны-кIэм театрэм ихудожественэ амалхэм зыкъагъэлэтыгъэн-хэмкIэ ыкIи иэстетическэ шап-хъэхэм ахэгъэхъонымкIэ а спек-таклэм ишIогъэшхо къэкIуагъ. Рольхэр артистхэм агу еты-гъэу къашIыгъ. Ащ хэлэжъа-гъэх М. Куанэр (Хлестако-выр), Ч. ПэрэныкIор (Ляпкин-Тяпкиныр), Ю. КыкIыр (Го-родничэр), З. Зыхъэр (Лука Лу-кич Хлоповыр), Н. Жанэр (Ан-на Андреевна), М. Уджыхъур (Мария Антоновна) ыкIи нэ-мыкIхэр.

Чэмышъом «Ревизоры» зэрэзэридзэкIыгъэм ехыллэ-гъэу джыри зы чIыплэ кыыхэ-гъэщы сшIоигъу. Ар зэдзэкIы-гъэнымкIэ зышIуагъэ къэкIуа-гъэр ВКП/б/м и Адыгэ хэку комитетрэ хэку исполкомым-рэ 1936-рэ илым урыс клас-сикэм ипроизведение зэфэ-шъхъафхэр адыгабзэкIэ зэдэ-кIыгъэнхэ фаеу унашъоу аштэ-гъагъэр ары. Ахэм ащыщы-гъэх «Ревизорыри», Пушкиным ипроизведение хэшыпыкIы-гъэхэри — лирикэр, поэмэхэр, прозэр.

Пушкиныр Хъаткъо Ахъмэд зэридзэкIыгъ, «Ревизоры» — М. Чэмышъом. Мыщ дэжымы адыгэ чIыгум Пушкинымрэ Го-голымрэ ятхыгъэхэу адыгабзэ-кIэ зэдзэкIыгъэхэу кызызэщы-дагъэкIыгъэхэм ишIуагъэкIэ щызэлукIэнхэу хъугъэ. Ари гъэшIэгъоным!

(Джыри кыкIэлъыкIошIт).

Гандбол. Суперлигэр

ХЪАКІЭМЭ АХЬЫН АЛЪЭКІЫЩТЫГЪЭП

«Адыиф» Мыекъуанэ — «Университет» Ижевск — 32:22 (15:10, 17:12).

Щылэ мазэм и 25-м Мыекъуанэ щызэдешагъэх. Зезыцагъэхэр: М. Гайно — Белгород, А. Приемко — Москва хэку.

«Адыифым» щешагъэхэмрэ къэлэпчъэ Игуаор зэрэдадзэгъэ пчагъэхэмрэ: къэлэпчъэ Иутхэр: Рюхина, Буряченко, ешаклохэр: Мартыненко — 8, Романенко — 2, Игнатченко — 6, Сысоева — 3, Еремченко — 1, Гарбуз — 6, Бурсикова — 1, Афанасьева — 0, Суханова — 0, Мельникова — 0, Гусакова — 2, Гопиенко — 0, Коцарева — 3, Нехорошева — 0

«Университет» апэ ит командиймэ ахэфэным фэбанэ. «Адыифы» Ижевскэ зыщешэм теклоныгъэр «Университетым» кыдихыгъагъ. Адыгеим игандболисткэмэ ар кыдалыгъэзэ, зэлуклэгъур зауэблэм жыы аклэтуэ ешлэщтыгъэх. Ошлэ-дэмышлэу апэклэ илгыщтыгъэх, къэлэпчъэм дэоштым Игуаор псынклэу ратыщтыгъ. Мария Мартыненкэр ухъумакомэ алэкклэызэ, тлогъогогъо къэлэпчъэм Игуаор дидзагъ. Анна Игнатченкэм хъаклэмэ Игуаор квалкхихи, нэплэгъу закьоклэ Мария Мартыненкэм гурылуагъ. Ыужырэр ыпэклэ чыагъэ, А. Игнатченкэм Игуаор ыпэклэ зедзым М. Мартыненкэр лычы, ухъумаком ыпэ ишыгъ, хъагъэм Игуаор ридзагъ. Хъаклэмэ ешлэгъур

тшлуахынэу амал ямылагъэу сэлгытэ. Зэгорэм «Адыифым» щешлэщтыгъэ Мария Чистяковар «Университетым» аштагъ. Гьогогъуишэ Игуаор ащ тикъэлапчъэ кыдидзагъ. Лилия Ахметовам тиухъумакомхэр бэрэ ыгъэгумэклыгъэх, гьогогъуишэ «Адыифым» икъэлапчъэ Игуаор ди-

дзагъ. «Университет» ишыпкыгъу теклоныгъэм фэбнагъэми, «Адыифы» хэпшыккыгъу ыгъэщынагъэу тлыгъэрэп.

Къэлэпчъэ Иутхэр дэгъоу ешлэ зыхъуклэ командэм хэтхэр нахъыбэрэ апэклэ елгых. «Адыифым» икъэлэпчъэ Иутхэр Светлана

Рюхинам ушытхъунэу зыкыгъэлэгъуагъ. Къэлэпчъэ кьогъупэхэм анэсызэ Игуаор кыызэ-клэдзжыгъу зэп кызэрэхкыгъэр. Зэлуклэгъур зыщаухыным С. Рюхинам ычпыпэклэ ешлэпэм кыхъэгъэ Анна Буряченкэри цыхъэшлэгъоу ешлэпэм.

Мария Гарбуз илэпэ-лэсныгъэ зэрэхигъахъорэр тигуапэ. Тренер шхъалэу Александр Реввэ гандболисткэ ныбжьыккыгъэхэри ешлэпэм кыригъэхъагъэх. Мария Романенкэр, Лариса Сысоевар, Анна Игнатченкэр, нэмыккхэри ныбжьыккыгъэм шысэ афэхъуыгъэх. Екатерина Суханова, Ольга Коцарева, нэмыккхэми Иоф зыдашлэжымэ «Адыифым» чыплэ шагыотынэу тэгугъэ.

Къэлэпчъэ Иутхэм
якласэп

Ешлэгъур зауым «Адыифым» игандболисткэу Мария Мартыненкэм гушылэгъу сыфэхъуыгъ.

— Гьогогъуи 8 къэлэпчъэм Игуаор зэрэдэсыдзагъэм фэшлэ сэгущлэ, — ело Мария Мартыненкэм. — Ау ар сизакъоу зыфэлэгъужырэрэп. Тхъагъэпсэу тигандболисткэхэу Игуаор кысэзытыщтыгъэхэр, Анна Игнатченкэм,

Мария Гарбуз, нэмыккхэми «Университетым» икъэлэпчъэ Иутхэр бэрэ агъэгумэклыгъэх.

— Къэлэпчъэм Игуаор бэрэ дэзыдзэхэрэр къэлэпчъэ Иутхэм ямыкласэхэу ало. Мы илгъэс ешлэгъум ухъумакомхэр нахъыбэрэ кыплыплэгъэх хъуыгъэхэми, уалэкклэ. Хъагъэм Игуаор иудзэным пае сыда анахъэу зыпылтын фаер?

— Ешлэгъур зэрэклорэ шыккэм дэгъоу «укызэреджэрэм» даклоу, уигъусэмэ уагурылон фае. Уапккэ узылгыккэ Игуаом узэрэлгыхъуэр шыккэм мэхъэнэ ин илэу сэлгытэ.

— Щылэ мазэм и 28-м «Адыифы» Москва икомандэу «Лучым» тикъалэ щызэдешлэщтыгъ. Ащ сыда кьенлуалэ пшлэуишэ?

— «Лучым» кьинэу сыдигъуи тыдешлэ. Титренер шхъалэу Александр Реввэ зэлуклэгъум тыфегъэхъазыры. Теклоныгъэр ешлэгъум кыщытхы тшлэуишэ. Спортыр зикласэхэр зэлуклэгъум еплыгъэхэу кьетэгъэблагъэх.

— Мария, нахъыбэрэ къэлэпчъэм Игуаор дэудзэнэу, спортыр зикласэхэр бгъэгущлэуишэу пфэтлэ.

— Тхъагъэгъэпсэу.

Сурэтхэм арытхэр: «Адыифым» дэгъоу щешлэу Мария Мартыненкэр; «Адыифы» «Университетым» дешлэ.

Футбол. Кымэфэ ешлэгъухэр
УВД-р е «Спортмастеры»

Футболымккэ кымэфэ зэнэкьокъухэр къэклошты шэмбэтым аухыщтых. Ятлонэрэ купым хэт командэмэ ешлэгъу зырыз кьафэнагъэр. Апэрэ чыплэр зыхыщтыр къэшлэгъуишэ.

Зичэзы ешлэгъухэр щылэ мазэм и 23 — 24-м ятлонэрэ купым хэт командэмэ ялагъэх. Ешлэгъухэр зэраухыгъэхэр:

«Джокер» — «Кавказ» — 2:3, «Картонтарэр» — «Спортмастер-2» — 2:0, «Звезда» — УВД — 0:1, «Зарем» — «Спортмастер» — 0:2, «Газпром» — «Радуга» — 3:1, МГТК — «Квант» — 2:2, «Спортмастер-2» — «Зарем» — 3:0, «Джокер» — «Картонтарэр» — 1:4, «Кавказ» — «Звезда» — 4:4, УВД — «Газпром» — 3:0, «Спортмастер» — «Квант» — 4:1.

УВД-р апэрэ ешлэгъухэм кьащегъэжыгъэу купым теклоныгъэр кыщыдэхыгъэным фэбанэ. Ухъазырыныгъэ дэгъу кьэзыгъэлэгъорэ футболистхэр командэм хэтых. «Спортмастеры» УВД-м зы очко нылэп ыуж кызыринэрэр. УВД-р «Радугэм» зытеклоккэ, «Спортмастеры» ятлонэрэ чыплэм нахъ лъа-

гъу дэккын ыльэккыщтыгъ. «Спортмастеры» МГТК-м дешлэщты.

Чыплэхэр зэтэгъапшэх

1. УВД — 24
2. «Спортмастер» — 23
3. «Картонтарэр» — 19
4. МГТК — 17
5. «Джокер» — 15
6. «Кавказ» — 14
7. «Звезда» — 13
8. «Спортмастер-2» — 11
9. «Квант» — 10
10. «Газпром» — 9
11. «Радуга» — 8
12. «Зарем» — 5.

Ящэнэрэ купым командэ 22-рэ щызэдешлэ. Зэнэкьокъухэм ясудья шхъалэу Пэнэшъу Мыхъамодэ кызырэтлуагъэмккэ, ящэнэрэ купым щызэлуккхэрэр командэ лъэшыгъэх. Физкультуэрэрэ спортырэ апыщагъэхэр нахъыбэ шлыгъэнхэм фэшлэ зэхэщаклохэм ар кыдалыгыт, зэнэкьокъухэр гъэшлэгъоны зэрэхъуштыхэм пылгыгъэх. Футбол командэхэр тапэккыи зэрэздешлэщтыхэм непэ егупшысэх. Ящэнэрэ купым хэтхэр тлоу гошыгъэх. Купэу «А»-м щешлэхэрэ «Адыгея-Ладэмэрэ» «Ханскэмэрэ» финалныкыом хэфагъэх. Купэу «Б»-м щешлэхэрэ «Старты», «Урожай-2»-р, «Фыщтыр», «Лавинэр» финалныкыом хэханхэм фэбанэх.

Сурэтхэр апэрэ купым щыклогъэ зэнэкьокъум кыщытырахагъ.

ЗЫ ЕШЛЭГЪУИ АШЛУАХЫГЪЭП

Краснодар краим футболымккэ излэхыгъэ зэнэкьокъухэу ныбжьыккэмэ азыфагу щыклорэмэ Адыгэ Республикэм и СДЮСШОР зыщызыгъасэхэрэр ахэлажыгъэх.

Тренерэу Виталий Аксеновыр зипэщэ командэм 1999 — 2000-рэ илгъэхэм кьэхъугъэ клалэхэр щешлэх. Мыкьопэ футболистхэр Павловскэ щыщхэм 4:0-у, тимашевскэхэм 2:1-у, Краснодар икомандитлэми 1:0-у, ДЮСШ «Альтаирым» 3:2-у атеклуагъэх. Апэрэ кьеклоккыгъом тикомандэ зккэ ешлэгъоу шырилагъэр кыщыгъыгъ, апэрэ чыплэр кыдихыгъ. Ятлонэрэ кьеклоккыгъор Краснодар непэ щаублэ.

Тренерэу Виталий Аксеновым анахъ дэгъоу ешлэгъэ футболистхэм ацлэ кырилуагъ. Къэлэпчъэ Иутхэр Даниил Меморцкэр, Богдан Степановыр, Илья Нартиковыр, Юсыф Артур, Алексей Мекеровыр, нэмыккхэри дэгъоу ешлэх.

АР-м ныбжьыккэ футбол командэхэр нэмыккэ кымэфэ ешлэгъухэм ахэлажыгъ, ахэр зэрэдзэхэрэм тренерхэр лъэплэгъэх.

Сурэтхэм итыр: Виталий Аксеновыр зипэщэ футбол командэр.

Нэклубгъом итхэр зыгъэхъазырыгъэр
ЕМТИЛЪ Нурбий.

